

הכתב והקבלה

שמות א

(ה) ויוסף היה במצרים. אחר שאמר שהיו שבעים, שבאמת לא היו רק ששים ושש (כנ"ג) מ"ו כ"ו) לכן אמר ויוסף וגו', כלומר יוסף עם בני זיתו השלימו לשבעים, הוא ושני בניו, וכן אשתו משלמת המספר לנחש דקוצר שהיתה בת דינה, עמ"ש (ויגש מ"ו כ') אשר ילדה לו אסנת: (ז) פרו. כל אחד הוליד ולא היה צדק עקב ועקרה: וישרצו. הרבה ולדות כאחד: וירבו. שהולידו הרבה פעמים: ויעצמו. האריכו ימים, כמו ואריצי חיים עלמו, אבל רוב עולם הוא מקצר רב (גבר"א), ואמר לשון וישרצו מענין ההדמות לשלשים צרובי ההולדה כנודע מענין השלשים, ועד"ז וידגו לרוב, והדגים נקראו שלשים כמ"ש ישרצו המים שרץ נפש חיה (לכ"ג): במאד מאד. צמח פי' צדק שבהם היה הרצוי והעולם מאד, ולא היה צדק כ"א מעטים שלא יונח מהם זה הרצוי הנפלא צהולה ועולם (לכ"ג), וזהו חין הבי"ת צמח מאד נוספת כלהמפרשים: (ט) רב ועצום. הוא מתרבה ומתעלם יותר מן המזרים, כעין חרץ אשים רב תבונה, שפירושו מרבה תבונה, ולכן השלים וקלר אשים מרים אולת, וכן כאן כי רב הוא ר"ל מתרבה הוא, כי ראש שבעים נפש ירדו ועמה נהיו לכמה מאות אלפים, אם מאז שירדו למזרים היו מתרבים בערך זה לכל שבעים מהם היו לכמה אלפי אלפים, ולכן אמר שישלל רב ועלים מהם אחר שמולידים יותר מהם על אחד כמה וכמה (רא"ש): (י) ועלה מן הארץ. מלת ועלה ענין עליית המעלה והיתרון, כמו הגר אשר בקרבך יעלה עליך (עממ"א שטייגער), ומ"ש של מן הארץ הוא מ"ש היתרון, וטעמו מלך התרבותם יתעלו ויתרונמו יותר מאנשי ארצו, המה יעלו עלינו ועלה ועלה וימשלו בנו, ואנחנו כרד מטה מטה ונהיה משועבדים תחתיהם; וקצוב לזה אמרו צמחומא עב"ז כל זמן שישלל צירידה התחונה הם עולים, ע"ש. ולדעת המפרשים המכוון צדק ועלה ויתרחק מן הארץ ונאצר עבדים רבים מארצו; ולדבריהם חסר עיקר כוונת דבורו אל יועליו, הודעת המסובב מהסתלקותם וריחוקם דיינו העדר ומסרת העבדים הרבים; ועוד שלא מלאנו שהיו עד הגה משועבדים תחת עול העבודה והמס, וכ"א צדקה כל זמן שהיה אחד קיים מאותן שירדו למזרים לא שבעדו צדק (עי' רש"י לקמן ז' ט"ו): (יא) שרי פסים. שרים שהיו ממזרים לתת עם למלך: למען ענותו בסבלותם. ר"ל למען ענות אותם בעולם הנשאל שהיו מעמיסים עליהם; זה המס היה בתחלת הענין שהיו כותנים דבר קצוב למלך שנה בשנה או חדש בחדש או יום ביום, ואשר לא היה יכול לפרוע המס היה המלך נפרע ממנו שבעדו אותו לצנין, ולזה תמלא שקלמס מישלל לא היו עושים עבודה (לכ"ג): שרי פסים. ת"א שלטונין מצאישין, נראה שפירש נסים לשון מאוס וצווי, כי שרש נמס ונאס מתחלפים זע"ז, ינאסו כמו מים (תהלים כ"ח) כמו ינאסו, עורי רגע וינאס (איוב ז') כמו וינאס, וכל המלאכה נמצאה ונמס (ש"א ט"ו) כמו ונאס, למס מרעבו חסד (איוב ה') פירשוהו למי שינאס ויצאו לבקש חסד מרעבו, והיה טעם שרי פסים שרים מנאסים ונזים אשר מנענם הרע ופסיתות מנאס יתהגו צמדות אכזריות להרע עם אנשים הנקיים

הנקיים וכל מטא ועשע (פֶּעֶרְאֲחֻטְוֹנְקֶפֶלְלֵב פֶּאָנְטֵע): (י) בפרך. שם פרך הוינח לרש"ס על עשיית הפסקה והשבתה לדבר אחד כדי להתחיל דבר שני (אונטערזערעכטונג, דאזויזשענקונפט), וטעמו כאן להפסיקו ומאותה ומלאכה שהוא עוסק בה כדי להתחיל ומלאכה אחרת, שהוא מעבודות הקשות, שאין אדם יכול לסבול סביבה מופסק תמיד וממלאכה שעוסק בה ולא השלימה עדיין כדי לעסוק שוב במלאכה אחרת, והוא לעבד יותר ענוי נפש ממה שיעבוד עבודה כבדה, כי עבודה כבדה ממליש רק את הגוף, והפסקה ממלאכה למלאכה ממליש גם את הנפש, וזהו ענין אחרו את כל עבודתם אשר עבדו בהם צפרך, והיינו ששתיים רעות עשו עמהם, כי זה אמרנו את חיייהם בעבודה קשה צמומר ולבנים היה מתורק לו שאר עבודתם, כי אעפ"י שלא היו כבדות הנה היו צפרך, והיינו שתי רעות, עבודה קשה ועבודה סך ששייך גם בעבודות קלות; וזהו חין לורך למה שנדחקו צפירוש זה הפסקו; ומה הענין של פרך המורה על הפסקות דבר בשביל דבר אחר, כגנה שם פרכת, להוראת הילוך המפסיק רעות אחד כדי שיחמיל רעות אחר, כמו שיצא מזה לפינו: בפרך. וצמדש רבה חיתא צפרך שהיו ומחליטין ממלאכה אנשים לנשים וממלאכה נשים לנשים. נראה שפירשו צפרך ומשון ארמי שענינו הפוך הסדר (פֶּעֶרְקֵעֶרְטֵיט) דמרגום מדבר המפכות (משלי ז' י"ג) גברא דנלל ומפרכיחא, שמתעי: (ב) ויישב אלהים. וייטב הוא פועל יולא לשלישי, ר"ל שהטיב ה' לדברי המילדות צעיי פרעה, וקבל חסונתן, ואף שלא עשו כמותרו עליהן לא הרע עמהן לענשן (רי"ע). ורש"י סבר מואמר זה עם מה שאמר אח"כ ויעש להם צמים, והוא דחוק, כי מואמר וירצ העם ומפסיק ציניהם: (כא) ויעש להם בתים. עשיית בית נופל על גדולה וכבוד, וכ"ה צשאר לשונות, וכ"כ אלל דוד (ש"צ ז'), כי בית יעש לך ה', והיה מוסד אלהי ששאר יראו אלהים ומרו דבר המלך, ומלכד כי לא עשה בהם נקמות, אלא ויעש להם צמים, שעשה משפחותיהם חפשי מעול המסים ומעבודת עבד, שלום לזה עליהם לכבד את ציתם, ויפה תרגמו רבותיו המליצה צמארם צתי כהונה ולוי; לכן מלת ויעש שמוחה, לא פי' מי העושה אם האלהים המוכר לפינו או מלך מלרים, שצמנת שז על שתיים, פרעה עשה אותם חפשים, והעושה צמנת הוא הש"י, ומאמר להם צמיתן הזכר, כי שז על צעלי המילדות והמשפחה (דכ"ו): (כב) כל הבן הילוד. לא נאמר הילוד לעצרים, כי צמיתו יום גזר חף על המלרים (רש"י צמס רבותיו) דלא כאונקלם שחרס דיתילד ליהודאי, ומלשון המקרא יש הכרעה לדעת רבותיו, כמ"ש חכס אחד צכ"ע, דפעל לזה צמות למ"ד ענינו צכ"ו צעבור, כמו עמדו ואשמעה מה יורה לכם, צעבורכם, זאת אשר לזה ה' לבנות ללממד, צעבור צנות ללממד, לזה ליעקב סביניו לריו, צעבור יעקב, וילו משה את אלעזר לבני ישראל, צעבור בני ישראל, והוא לזה לי אחי, צעבורי, וכל חורה לזה לנו משה, ר"ל לזה ה' צעבורו את משה (ומלל אחר לזה אחינו), וצמנת נפש שזן לזה לינו משה כי אם השם המוכר מקודם; וכן כאן המלרים היו המלרים לעשות כן לילדי ישראל היה ראוי שיאמר וילו פרעה את כל עמו, אלל צמיתו לכל עמו, וידענו כי צעבור כל עמו היתה פקודתו, ואף על המלרים היתה הגזרה:

ב (ב) ב' טוב. למה שילדו לששה חדשים ויום אחד כדעת רבותיו, והיולדת לששה חדשים מושבת ולדה לפל, אמנם היא הכיחו לשלם צאיצרו, חמו כי טוב הוא, ולכן הלפינה אותו (רי"ע), וכתיב"ע וממת יתי' ארום צר קיומי הוא: (ג) ותשם באוף. כי צמיתו צמיתה ימות ודאי ובהוליה אוחו יש אפשר להנלל אזלי ימלאהו איש חונן ויחמול עליו (רמ"א): (ה) ונערותיה הולכות. לשמור שלא יצא איש לרמוץ ציחור צעת שהצת מלך רוחלת שם, ואפשר שזה היתה סבה שמינית להרחיק אחרים מלראות הצנה קודם שרלחה אותה צת המלך, ותשלח את אמתה, היא משרתת חסובה שאין עליה כ"א עבודות קלות והשגחה על הכלים והצגדים וכדומה, (כמ"ש רש משפטים) ויורה שהיתה הללחו צמורצמים ולא על ידי שפחה צויה: לרחץ על היאור. צמחר של מלך שהיה סמוך ליחור ונצטו צו, כי אמנם כבודה צת מלך פנימה, וצלי ספק לא ילחה אל היאור (רע"ס), וצזה חין לריך לכיכוס המקרא כלכש"י: (ו) ותראהו את הילד. חילו היה נאמר ומלל את הילד אז היה משעמנתו, שרלחה אותו צמחר הילדות, חה הפך האמת מעדות הכתוב ממלאחו צמחר העצרות, ועוד דא"כ היה ראוי להוסיף מלת הוא, ולומר והנה הוא נער, להורות על ההפך, לכן אמר ומלחה את הילד, שעמו עם יחיו ילד נולד מקודם רלחה צו דבר חדש, והוא שהיה נער, ומתעורר צמנועה נפלאה אשר יורה על התגלותו שכלו; כי שם נער הונח לרש"ס על מעמד הנערות צמנית רוחניותו, ר"ל כשאור השכלי הוא צמנועד העליה הולך ומתגבר, הולך ומוסיף חיק השמש השכלי מתגולף ונשקף צעד חלונות גופניותו, כי נער הוא לשון התעוררות, כמו נערו כגורי אריות (ירמיה כ"א), והיינו כשאור השכלי מתעורר להתפשט; לכן לא יפול ענין נערות רק על מין אדם, צמה שיש לו נפש שכלית

שכלית, אבל בשאר צע"ח אף שיש בהם חזיה נרוץ שכלי הנה הוא נמלא צו מיד כלתחו ונרמס אחור, ולא יוסף אם אלה שנים ימיה, זולת קלת התפשטות כח דמיוני המתגלה בהם עיי הרגל ונסיון; ומשעם זה אין חילוק בין הילד הרך לבין הצב צימנים, כי על יחושע שהיה בן ל"ו שנה נאמר ויחושע בן כוך נער, ונאמר ונער בן משה שנים ימות, כי הכל לפי מזוג הגוף והרכבתו, כל עומת שיוסף הגוף לעלות ולהתפשט ולקנות לו יתרון הכשר לשמוע בלמודים כן יאל כח הנפש בצבורתו, הולך ואור הולך ומוסף; וקרא אמר כאן והנה נער צובה ר"ל שהרגיש מתנועותיו התגולגלות והתעוררות חכמה, והכרת שניו ענתה צו שענין חסוד נוסם צנפשו, והוא דבר נראה לעינים, וכנאמר בזין בזין זולין מקטפי ידע. ויראה כי על כוונה זו דייק רש"י בלשונו על מלת ותראה את מי ראתה את הילד, וכאילו אמר אותו הידוע לנו שלפי מיעוט ימיו ראוי להקרא ילד היא מלאחו צחצר נערות וכאמור, ובזה אין לרדק למ"ס המפרשים שיש כאן מותר וייעה אחר כונו, והראוי ותרא את הילד (ע' ר"א): (ט) והניקיהו ל'. כונו שראוי לנן שלי ולא מניקיהו בלשון ולא נבילות אלא ברכבה, ואני אתן, אני שיש יכולת צדי למת שזכך כיד המלך, לכן לא אמרה ואתן (ר"ח): (יא) ויהי בימים ההם. לא יאמר צימנים ההם רק על הזמן העומד אשר יזכיר צו הנאודע צו, אבל לאמר העת יאמר ויהי אחרי כן, והראוי בכלן שיאמר, ויהי אחרי ימים רבים וימת מלך מצרים. על כן אמרו רבותינו כי לפי שהיו ימים של לער קורא אותם רבים וירמח לזמן ההוא, וכן אמרו בפסוק זה, ויהי צימנים ההם ויגדל משה, שהיה גדל שלא כדרך העולם כלומר בזמן אחד צמחה (ע"ש צמז'ן). אמת כי כן אמרו צילקוע ויגדל משה ר"ח כל צנים אינם גדלים שהוא אמר ויגדל, אלא שהיה צן חמש שנים ונמלא כנן אמת עשרה, מה אמר ויגדל שני פעמים למעלה בקומה ולמעטה בגדולה, מה היתה גדולתו שיאל אל אחיו, אמנם צרבה אמר ר"י צן כי שנה היה משה צחותה שעה, ור"ח צן מ' שנה היה. לפ"י אין כאן הגבלת זמן לדבר המוספר, ומהו לשון צימנים ההם, ולולי דמסתפינא הייתי אומר דצמקומות אלה מלת ההם הוא מענין המיון ושארן כמו ולא תהום (יחזקאל ז') שטעמו מהימת שאומם (ע"ש רש"י) ולדעתי מענין זה גם (בקהלת ג') ולראות מהם-מהם ההם להם, שתי מלות מהם-מהם שמתאחדים צמקף שצינייהם, וטעם הם-מהם, קול המיון של צמחה (צרויענדע לויטע דער טהירע) ומוסב על דברת בני אדם דרישא דקרא, כלומר דצריהם אלה אינם להם כדבור הראוי לאדם צן דעת, כ"ח הם-מהם, רעישת שאון קול היואל מפי צמחה מחוק טבעם לא צרלון שכלי, כנצחית כלבים, שקיקת דוד וכדומה. (והמפרשים שם יצינו מלת מהם כוללת הנה שאחריו, ולא יתכן כי מה לנו צמחי מלות כפולות, גם סגו"ל ה"ח והמקף יתנגד להם) ומענין זה גם מלת ההם כאן, קול לעקת שצר לרה ונוקס, כמו אריד צמיחי ואהימה, וטעם צימנים ההם, צימי מהוונה מצובה ומצוסה (יאממעפאללען טאגען), ויודיע שמיים הוא משה לבית פרעה צבלות ימי הנקמו עד הזמן שנעש' גדול צמים כנן עשרים או כנן ארבעים שנה, כל משך השנים הכרות האלה היו ימי עוני ולער לישאל: מבה איש עברי. מלאחו לשון הכאה סתם גם על הכאה שיש צה עישה, כמו לבתי הכות אותו תרגומו לעקטל יתי, ויך את הפלשתי וקטל ית פלשתאי, עצרו צעיר אחרי וכו' (יחזקאל ע') וקטלו, אשר יכה איש את רעהו, ושם איש ישראל המכה אשר הכה הנוניימת תרגומו קטלא, והרבה כמותם אשר יורו על הכאת מיתה אף צלי התלוות עמו מלת נפש או לפי מרצ (עיי סנהדרין פ"ד ע"ג), ושפיר אמרו (צרבה פ' זו) המלרי היה מצקם להרגו, אמר משה ודאי זה חייב מיתה כמ"ס ומכה אדם יומת, ע"כ. והרנ"ו מתקשה מאד צהריגת משה את המלרי, שפסי הכראה יהיה מנעשו שלא צמספט, כי איך צעצור הכותו איש עצרי יברגו, ושפיכת דם החרבו עליהם בני אדם קודם מ"ת, ומה לי שופך דם עצרי או דם מלרי, גם מה יועיל לעמו אם יברגו זה האחד צמחר, אין זה כ"ח נקם וחיימה צלי משפט, והאריך צזה לייצצו, וכל דצרי אינם מתפיקים, וכן הראים התעורר דלע"ג שנתחייב המלרי מיתה צדי שמים אין דינו ליהרג צדי אדם כמ"ס הרמב"ם, ע"ש. וכל דצרים אלה מיוסדים על דצרי המפרשים הכאה זו, שאין צה מיתה וכמ"ס רש"י מלקחו ורודו, וא"ל שצדין הרגו כי גם ציצראל הדין כן הרודף אחר מצרו ומושב להכותו הכאה המנימה אותו ניתן להגיל הנרדף צנששו של רודף: מאחיו. מנין שאר אחיו שהיו צמחם ועמחם ומחוכם לעיניהם לקחשו והכשו: (יב) ויפן בה ובה. משצ משה שאחד מאחיו העצרים העומדים סביבו יתקומם על המלרי ויגיל את אחיו המוכה מכת מות: וירא בי אן איש. ראה שאין ציניהם צצו צבורין, ואין מהם שם על לצ לרת אחיו להשתדל על הללתו; וכ"ח צרבה ר"ח וירא כי אין איש שיקנא להקצ"ה ויברגו, מלת איש תואר לאדם חסוד כמו הלא איש אתה (ש"ח כ"ו); ובזה התישב מה שהתעוררו המפרשים על יתור לשון ויפן בה וכה דונדמתי וירא כי אין איש ייענו שפנה בה וכה, גם על השלילה לא נוכל כ"כ לשון וירא ויתר היה לומר כי אין

אין רואה: (ג) נעים. כל נעים ויגו נשעל הוא קטטה שיש צה הכאה ותכלה, וכן כי יגו
אנשים והכה וגו', וכי יגו וגו' להגיל את אישה מיד ונכרה, ויגו שניהם צדקה ויכו האחד את
האחד, ויגו נחמה, והיה שם סבל (רליש): (יד) אכן. לראציע כמו אם כן, ולרשעים כמו אך כן,
ואונקלם ויניע חרמוהו וקוטטא, ולדעתי טעמו, מאומת אללי (אין צין גבוים) כמוזאר (ויאל
כ"ט ח"א) אכן יש ה': (טו) וישב בארץ מדין דרבי הימים של משה יאמר כי קודם שהגיע
משה לארץ מדין מלך זארוך כוח ארבעים שנה ולקח שם. אשה כושית ואחר כך הלך למדין וכשא
את לפורה, ושפיר אמר רי"א קלרה התורה בפור מה שקרה לו זארוך כוח, לפי שלא היתה אותה
מלכת אשר נסר צם ה', ולא הארץ אשר ה' דורש אותה, ולכן לא הזכיר הכוזב מה כלום
רק מה שקרהו במדין וצבר האלהים כי שם לזה השם את הצרכה חיים עד העולם: (יז) ויגרשום.
זה צמים תחת ריץ הראוי לנקבות רעות (עי' ראציע), ולדעתי זה צמים הזכר להורות שלא
היו הגידושין נקבת הנבות עממן כי אם נקבת הצופן, וכדליתא ברבא לפי שפירש מע"א נדוהו
שלא ידקק לו חסם לא יעשה לו מלאכה ולא ירבו את יצרו ועד"ז אמר צננות ללפחד
כחן חתן להם בחור אחי אציהם, זה שם צמים הזכר וממני שהם נעלו בכת זן זכר; ואמר
כאן גם כן וישק את לאנס צמים הזכר, לפי שכולל גם לאן של זכרים, וכמאמר רבותינו על פ'
וישק את האלון, לאינו לא נאמר אלא האלון, שאף לאן הרועים השקה, ועמ"ש על פסוק מוצת
רוח (בראשית כ"ו): (כא) ויחל משה. טרש יאל לרשיע מנזרת אל שהוא לשון חזק וכת,
ופעל אל הוא כתיבת חוקק לדבר ע"י דבור או מעשה, כי ע"כ הוא מנגלה דעתו שחפץ הדבר
צרכו ומחלט, כי טרם עשות המעשה, הרען משוטט ומתוכח אם לעשות אם לא, וכשמחליט לעשות
הדבר ועושהו או שמוילא צפחתי לעשותו ועקימת פיו ג"כ היא מעשה הכי עשיית המעשה או
הדבור חוקק להכרעת הרעון (וויילענסצקראשטיגוג); ומזה הנה נא הוולתי לדבר, וכן כאן ויחל
משה; ואמר רבותינו שהוא לשון שזועה כמו ויחל שחול, והוא אמת עלי ספק, כי כל מה שהלמד
מחליט צרכו לעשות והחמיל לעשות לו חוקק אם צדבור או מעשה כזר ראוי לקיים הדבר כאילו
היה נשע עליו: (כב) ויקרא גרשום. לפי שהיה צורח ממחמת מלך פרעה שצקס להרגו, והחוקק
להתהלך ומגוי אל גוי, וגם שם לא היה צעט, לכן קרא אותו גרשום לומר שהוא מנוכר מארנו
ומעמו. ח"ש גר הייתי זארוך נכריה, כי מי שדר מוצן מוארץ מולדתו צרכון נפשו נקדא גר לא
מנוכר, אבל מי שגר שם ע"כ או שלא לרצונו הוא מנוכר באמת (רי"ע), ולכן לא אמר גר אככי
כראוי שצארתו הזמן היה עדיין גר, אבל אמר הייתי כמו ועתה הייתי לשני מחנות (אין צין
גשוףארדען). שנעשה צע"כ להיות גר זארוך נכריה, ורי"א אמר מלת גרשום הוא מוכרבת ופירושו גר
משום שלא ידע אנה ילך ומה יעשה: (כג) וימת מלך מצרים. אמרו ברבא שנתרע והמלוכע
חשוב כמת שצאמר אל חתי כמת ואומר צנת מות מלך עזיה; טעם שלא פירשנו מיחא מנשית
שנעתי צטם גבר"א, לפי שהזכיר צמיחתו שם כצד, מלך מצרים, שאין זה מלך התקראות.
כמנדרת קסלת אמר ר' לוי קרוז ל"צ פעמים כתיב והמלך דוד, כיון שטעם למות כתיב ויקראו
ימי דוד למות, משום אין שלטון ציום העות, כלומר לא הזכיר מלכות צמיחה, וכאן אמרו וימת
מלך מצרים לכן לא היה מיחא מנשית, וצמלכים א' (כ"ז ל"צ) כתיב וימת המלך, וצדי"א (י"ט ח'
כתיב וימת כחש מלך בני עמון: (כה) וידע אלהים. המקרא כחום כי לא זכר את מי ידע, ואם
שז על בני ישראל הזכר במקרא זה, היה לו לומר וידעם אלהים, וכמה פירושים יש ע"ז דרבי
המפרשים, ומה ענין ידיעה, וי"ל כי הכרת הבראית' הוא ע"י מעשיו הנכבדים, וכל זמן שלא יראה
משפטו צעולם ידומה לבני אדם כעומד ומחוק ואינו משגיח על מעללי אים, וכאשר יראה משפטו
זארוך שהוא דן אותם לפי דרכיהם, מזה יקחו בני אדם ראי' על שהש"י משגיח על מעשיו בני אדם,
וכדברי המשורר נודע ה' משפט עשה, ואמר צמקום אחר למה ה' תעמוד צרוק מעלים לעמות צברה
כי הלל רשע על חמות נפשו וגו' אין אלהים כל מומותיו וגו' ימילו דרכיו צבל עת (תהלים י') יתאמרו
כל פועלי און, עמך ה' ידכאו וגו' ויאמרו לא יכאו ים (תהלים ל"ד) זה הענין כלו היה צמלרים, התרוממו
פועלי און חלה וידכאו צעוני והשחעצדו עם ה' על לא חום, ויחילו והללישו דרביהם חלה, עשקי
וגם גברו חיל, וזה התהללו הרשעים הללו זכרותם מלאת תאות נפסם לאמר אין אלהים, מי ה'
אשר אשנע צקלו, לא ידעתי את ה'; אונם אחרי אשר שם הוא ית' את עין השגחתו על עם
ישראל הכדח והכבד, ועט את מענידיהם צמכות גדולות ונאמנות, אז ע"י המשפט הזה אשר
עשה צהם נודע צעולם כי יש אלהים זארוך, ואם הוא מגזיה לשנת הוא נשפיל לראות גם זארוך
להקים מעטרי לוי העם ולהרים נאשפות אצויני בני אדם; ומלם וידע הוא פעל סתמי, צלי
השקפה מי הוא אשר זה לכלל ידיעה, כמו ויאמר ליוסף הנה אצין חולה, ויגד ליעקב צקן יוסף
זה אליך, שהם פעליים סתמיים צלי השקפה מי האומר מי המגיד; ויש ח"כ צמקרא זה הודעה
כללית

כללית נחמלת ספור הפקידה תכליתה וסופה. וטעמו ע"י אשר ראה הוא ית' את בני ישראל, הנה זהו וידע אלהים ר"ל כל אחד ואחד מאנשי העולם זה לכלל דעת שיש אלהים שופט ומשגיח בעולם (מאן ערקאנטע דיא אללגעגענווארט). ועוד יתכן טעם המקרא כי עד הנה עזבו ישראל את השם, ככתוב (יחזקאל כ') וימרו זי ולא אצו לשמע אלי חיש את שקווי עיניהם לא השליכו ואת גבולי מנזרים לא עזבו, אמנם עתה שמו אל לבם לשוב מדרכיהם הרעים ולדעת את השם, וזהו וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים, כלומר ראה את בני ישראל כי נחמו לבם לדעת אלהים, וקדמו לזה בתיב"ע וגלי קדמוי ית תיבוצחא דעצדו. ורגיל הוא בקצוץ לומר זו פעם צלשון רבים לפי חלקיו הנפרדים, ופעם צלשון יחיד לפי המקוצץ הכולל, כמו וימן ישראל, וכן כאן וידע צלשון יחיד :

ג (א) אחר המדבר. יצ"ע אחריו מדברא. וא"ת למדברא, ולדעתו מלת אשר ישמע גם לימא הג"ש כמלת אל, וכן צ"ל להולך אל העיר, יאמר (מאך דער שטאדט), ולהיות שעל הרוב המדבר הוא מקום שמים, לכן הוסיף חזקתם לאחר שפר רעיה, כי לפעמים ימלאו במדבר מקומות ראויות למדעה לכן ושם הולכין כדי להרחיק מן הגזל. עי' דבר כ"ה ט"ו, אחד היובל, לרש"י: (ב) וירא מלאך ה'. המפרשים יאמרו כי לבת אש ראה תחלה, ואחר שנתחזק שכלו ראה את המלאך מתוך האש, ואחר שנתחזק עוד שכלו צריית המלאך ראה צמחה הנבואה כבוד השכינה, ח"ש וירא ה' כי סר לראות, ויקרא אליו אלהים, כי המלאך לא יאמר אנכי אלהי אביך; ודעת הרמב"ן כי מה שאמר וירא מלאך ה' אליו צלצת אש, ומה שאמר ויקרא אליו אלהים הכל אחד, כי המלאך הנזכר כאן הוא המלאך הגואל, שכתוב זו אנכי האל צית אל, והוא אמר כאן אנכי אלהי אביך אלהי אברהם, ויקרא צמדה היא המלאך צמחה העולם, יעריש, ונדבני רצ"ח, וכבר למדנוי רבותיו שהוא ית' נקרא בשם מלאך, והוא נגזר משם מלאכה, להיותו ית' כגיבול פועל מלאכה הבריאה, כו"ש צבירי צרימי צהמלאך הגואל (וכן מנצח במכרשביי וירא דקיי"ג) הכי נמי למשה צמחה, וכו'). ולדבריהם יש לפרש מלאך ה' מלאך שהוא ה', (אלוויקער, דער אללהער) ופתחות האל"ף שיריה על הסמיכות אינו על הקיץ שיושלם צמחת של, אבל על הביאור, כסמיכות זמח מלכ ודש, שהמלה השני תוספת זיבור אל הראשון, צמח היא זמח צמלז ודש, וכן כאן השם, אדון כל ית' הוא המלאך, העושה כל: (ג) מדוע לא יבער הסנה. שרש צער ישמע על הדליקה והשריפה לפי שהוא מכלה ומצער מן העולם את חלקי הנשרף, ואין הצדל צין תחילתו לכושר רק צין כלו למקלותו, שצדק השריפה כל לורת הנשרף נצטל ומצער וכל חלקיו הלכו לאצדון, ובתחלתו יחילו להתצטל ולהתצער רק חלקיו עדיין אחוים זה עם זה, ומ"מ ציעור התנחלות ישנו זה, ומה אמר (שופטים ט"ו) ויצער אש צלפדיס, ויצער מנגיש ועד קומה הראשון הוא תחלת הדלקה אחיה האש צעורו דולק, והשני סוף הדלקה לצער יסיות הבריש והקמה מן התנחלות, וכן כאן הסנה צער צאש, הוא תחלת השריפה שצמח שהוא דולק (צערענט, ענטלינדעט) מדוע לא יצער, הוא סוף השריפה, מדוע לא יכלה וימצער מנוחיות (צערענט, פערלעטרט) ובחסם האריכו המפרשים זה: (ה) אל תקרב הלם. יש הצדל צין לשון פה, הנה, והלם, כי הלם מורה על חשיבות המקום או על חשיבות המלך, כמו הצו לכם דבר ועלה הלם, הצא עוד הלם חיש (שניהם אמורים צמחה, שהיה מקום נכד ומקום העלה על כל דבר גדול), גושי הלם, כבוד גדול עשה לה להרשיצה אללו, אמנם היא צמחות המלך לשבת מלך הקולרים, כי הצמחותני עד הלום (למנצ נכד כזה), מי הביאך הלם (מי הביאך לעזבה זו להיות צמלז נכד כ"כ לעומת מנצד הראשון שהיית אציון ומחבר לחם עד הנה), וכן כאן ואל תקרב הלם, מקום קדוש, ור"ש (צנחם ק"צ) אין הלם אלא מלכות, כלומר גדולה וחשיבות (רש"ל). ולרש"פ שמשחק מלת הלם עם מלת הלאה שיריה על התפשות, אם התפשות מקומוי כמו גש הלאה, אם התפשות זונניי מן היום ההוא והלאה, ככה מלת הלם ענינו התפשות מלך מרץ לכאן, אם התפשות מקומוי כמו גשי הלם, אם התפשות עניניי כמו כי הביאותני עד הלום, וילך והלום (ש"ח י"ד), כלומר הלך ומתפשט אחר שהיה קצוץ מנוונם עומד לפוף, ע"כ. והמשמחה מנעמדו ומלכו השפל למעמד חשוב וכדכד הנה מתפשט צענינו (פארטשטייטע). כו"ש צוריא הגם הלם ראימי דהגר: של נעליך. כאמרת (צמחות רבה) כל מקום שהשכינה נגליה אסור צנעילת הסנדל ובמקדש לא היו הכהנים אלא יחפים, והיא הוראת הכנעני למי שעומד לפניו: אדמת קריש. כלומר המיוחד לדבר נגזר, לכן הוסיף יצ"ע ועלוי אנת עתיד לקבל אורייתא למלשא יתה לבני ישראל, לכן לא אמר אנתה קדושה כחאחר ומתאר רק כסנוך אדמת לקדש, והצדל גדול יש צני קדוש לקדש, העירתי עליו (ראה י"ד כ"ח) עם קדוש אחי: (ו) כי ירא מהביש. מ"ס המוצר צמקור הפעל יורה השליטה, כמו ואחשון גם אנכי אותך ומעטא, לצלי מעטא, לצלי הביע, וזה הפך המכוון, כי לא היה ירא משליטת הכנעני, והיה ראוי לומר ירא להביע, כמו כי ירא לשבת צלוער (וירא י"ע למ"ד) ויתכן למלת

דמלת מהציון מוסב על ויפתח משה פניו, ואמר טעם הפתחתו לצלי הציון, ומאמר כי ירא הוא כמאמר מוסב לכן מופסק בשם ז"ק: (ז) ראה ראיתי. אמנם ראיתי, זה טעם המוקד בכל מקום כשישם לכלל, כמו עלה ועלה, יכול וכול, כי ענינו כטעם אמנם להורות שהאמת כך הוא לעם"י שישעון הסוען ויאמר הפך זה, כענין ידעתי בני ידעתי (רע"ס): כי ידעתי את מכאוביו. הוא כנותן טעם על שמייעת נאקחם, אף שאינו רק מפני נגשויו הדוסקים אותם לא לשוב אלי צלב שלם, צבל זאת שומעתי קולם כי ידעתי ומכאובי לצבם, ואין אדם נחפס על לערו, ואין דעתו מיושבת עליו (רמ"א) ואפשר שהמכוון הזה להודיע שאין לדמות הרשייה והשמייעה שאלנו ית' לראיית האדם והמייעתו, האדם רואה דבר בעיניו, והדמיון יבזז צו לפעמים, שאינו רואה אמתה הדבר, האדם שומע קול דברים באוזניו ומה ידן על מה שצלב חצרו, והדמיון יתעבה כי אין פיו ולבו שוים, אבל חכמי ידעתי ומכאוב לצבם גם צלתי רואה והשמייעה, כי חדרי לצבם הנכאב גלויים לפני. ורלב"ג סביר מאמר כי ידעתי עם ואלר, הפרדי הממוצרים צמקאל וחיבר הנפרדים. ואין לורך לזה: (ח) וארר. תרגומו ותגלית, מנוצר יתרו י"ע י"א ירד ה': זבת. תאך השם (פליסוקג), והתייז לפמיוכות כמו חלת לחם, ואין הפמיוכות פה מורה על הקנין שחושלם צמלת של כמו קמת רעך, קמה של רעך, או אשר לרעך, ואינו שם התאך (פליסיגע) כמו נעות המצרות, כי אין הארץ היא בעלמה זכה, אבל היא ארץ שבה זבת חלב ודבש מנושאים המלוי שם ציות, והמלה הפנית מוספת בצור אל הראשון. כענין יפת פתח מראה, שהיא יפה וצמה צמאך או צמאכה, וכן כאן שהיא זכה, ומפרש צמה היא זכה במלב דבש. לכן לא תרגם אונקלס לפי המלה רק לפי המכוון עזדא. וכן ר"א אמר אל ארץ זבת חלב ודבש להגיד שהארץ אשר יולכים שמה לא בארץ מלרים היא, כי מלרים היחה ארץ לרה וקלרת יד, אבל ארץ הכעני מהי ארץ טובה ורמה, גם צמלרים נחממעטו הנקר והלאן ונחמעטו הילנות ופרי העץ כמו שרודע עוד היום מענין הארץ ההיא, ומפני זה כ' רש"י בן ה' בארץ מלרים, בן ה' לילנות, בארץ מלרים לירקות, לפי שצמלרים יש רבוי גדול מפרי אדמה ומלרים, ומיעוט צמר ופירות חילן, לכן אמר שולכים לארץ זבת חלב ודבש, שמוצו מוקפה יתרה חלב, ומרוב חילנות ופירות יתרה הדבש, וכאמנם דבש של מלרים: אל מקום הכנעני. לא אמר אל ארץ הכנעני כבשאר כל הענקות, כי צא לרמוז שיישו אותם ויכיתוהם וישבו צמקומם, ולא ישבו צקרבם כאצותם (רמב"ן), וצמלת כל המדינה נקראת ג"כ מקום (צמלנותן יו"ד) טקעים אמתו אל המקום אותו אתן לכם, והיינו כל הארץ: (ט) ועתה הנה, ועתה לכה. טעמו אף שהצב לצבית צין הצמרים זמן ארבע מאות שנה, וכעת אינו רק כר"ו שנה, מ"ע קושי השיעבוד כי המלרים מופיפים מאל צענוי הוא ישלים הזמן, אי קלפתי מעט והמה עזרו והסיפו על הרע, לכן אמר קץ גאולתם, עז"א ועתה הנה גרי כלומר לא אמתין זמן המוצבל, כי אמנם כעת אשר עלתם שועתם לפני וגם אני רואה את הלחץ והוא תוספת לרה על לרמם לכן כעת אשלחך להוליאם (רש"י) ולהיות הודעה זו צמורה דחשה למשה שיקולר הזמן מנסת קושי השיעבוד לכן אמר חלת הנה, ש"שנשם צדצר חדם כמ"ש צדראסית והנה טוב מאל: לחצים אותם. מפני שצאו למלרים שצבעים כעס והושיצם יוסף צאך גושן, ואמר שהיה הצרכה צמה להרבות מאל לא היחה ארץ גושן מכלה אותם, והמלרים לא היו מניפים אלהם להמתצ צאך אצרת. אבל היו לחמים ודוסקים אותם יחד, דומה למ"ש (שופטים ה') וילטו האמורי את בני דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק (רצ"ח בשם ר"ח). עי' מה צפי חצא: (י) לכה ואשלחך. אין לכה כמו לך שוב מלרינה, כי שם הוא לוי מושלט וכאן לוי צקסית, וכדליתא צמד"ר פ"ג, הקצ"ה ה' מפסה למשה שילך צטליחתו, ועי' יורה ה"א צמלת לכה, וכמ"ש צוישב לכה ואשלחך דיעקב ליסוף, ושם צמד"ר דרשו ה"א לענין אחר: (יא) מי אנכי בי ארץ. מה אני חשוב לדבר עם המלכים (רש"י), וצמד"ר אמרו, מי אנכי אמר לפניו האידך אני יכול ליכנס למקום לסיים ולמקום הורגי נפשות, ע"כ. כללו אמר הלא אנכי ילאתי כצורת מלפניו כי ציקס להרגני ואני מוכתב למלכות, והי' כל מולאי יורגני מפני הציגת המלרי: (יב) וזה לך האות. פי' זהו הדבר הגדול אשר יצא לך צעמיד אשר לחליתו אנכי שולחך כעת והוא, צהוליאך מעצדון, ריל חכלית ההולאה היא להיוחס עבדי ד' ע"י קבלת התורה. האות, מן הגידו האותיות לחסור (ישעיה מ"א) שפי' דברים העתידים לצוא, וכן כאן זה לך האות, זה לך דבר הצא (דיעם דער ערפלאג), ואשרי שידבר מן החכלית העמיד לצוא, ואז יהיה מעשה השליחות כצר חלק הלך לו, לכן לא אמר אנכי שולחך צבינוי, כ"א שלחתיך והוא מורכב מעמיד ועבר (ליך געשיקקט האצטן ווערדע); וזהו השיצ תשובה לשאלתו מה זכות יש ציד ישראל שילאו ממלריים, ערש"י: תעברון. צנוין חלויים לצבוק, והוא יורה על החומר, ריל חסיו נשארם להיות עבדים לחללים (ווערדעט אים דיענקטע גאטעטעם טרעטען), ואלו אמר מעצדו צמקרון טרין היה מכוונו לעשות העצדה לזמן מה, והי' תרגומו (איחר ווערדעט דיעטען), כמ"ש

כמ"ש בואחשקן כלל יאכלון וכלל יירחון, ולקמן צ"י ואת האנשה אשר יעשו; וכמו שנתקיים באמת
 צבר סיני בקבלת התורה להיחזק עובדי ה', ואין עבד לשני אדונים, כי לי צ"י עבדים ולא עבדים
 לעבדים (ע"י ראצ"ע ורש"י צ"י) ועשו צבדי קדש לכהנו לי דלראצ"ע לכהנו ע"ד הפועל, ולרש"י ע"ד
 התאר ע"ש רוי"ט): (יג) מה שמו. מי הוא השולח אותך כלומר באיזו מדה הוא שונתך אלינו
 אם צמדת אל שדי שעמדה לאבות אם צמדת רחמים העליונים לעשות בו אהות ומופתים ממוחזקים
 צימרה (רמזצ"ן): (יד) אהיה אשר אהיה. הוראת שם הראשון הוא עתיד היכולת (איך קאן זיין),
 והוראת שם השני הוא עמיד הרגון, (וואס איך ווילל זיין), ובצר העירונו לעמלה (ראשית י"ט)
 ההבדל שבין עתיד היכולת לעמיד הרגון, אמנם בפעלי ל"ה אין מקום לתליית ה"א בסופה. ע"ש.
 וטעם השמות האלה: אוכל להיות כל אשר צרנוני להיות, והמכוון צ"ה אוכל להתלבש באהיה מדה
 ותאר שרנוני להתלבש ולהתרחות זו, כפי הכנת המקצלים וכפי העת והזמן המתקדך, פעם התראה
 בשם שדי באופן שלא יתעברו ההגות הטבעיות, פעם צהיה צ"ה לחדש ההגה נסית (ע"י רמזצ"ן
 צ"י ושמ"י ה' לא נודעת), פעם צמדת קאן ונוקס, פעם צמדת רחום ומנון (וצ"ה נצ"ן מאמר
 הכניא (הושע ח') ואנכי לא-אהיה לכם, כי אשר שייער שם עליהם מקודם העושים העשותים
 לבוא עליהם לרשעותם, ובכל זאת הקשו את ערפם ומאנו לשו, הנה צ"ה גלו לעתם המשובשת
 שהיא ית' איננו מתואר בשם אהיה, ר"ל שאין ציכלחו חלילה להתלבש ממדה למדה, מומדת הרין
 למדת הרחמים למחול ולסלות על עונם; ויעיד על אמתת פירוש זה המוקף שבין שני חיצות
 לא-אהיה שהוא מתברר יחד); ולכוונה זו אמר (שם פסוק ו') לא אוסיף עוד לחסם את ציח
 ישראל כי נשא אשח לכם, כי להיותם מוטעים צדעה המשובשת, דלגודל רוממות האל לבלי
 שיעור ולרוב התנשאותו צמעה לבלי תכלית, לא יזייר אלנו שנוי וחלוף להשתנות ממדה
 למדה, ולזה המליעו צדעתם לומר שאין ציכלחו ית' להתלבש ממדת הרין למדת הרחמים, לכן אמר
 לא אוסיף לחסם כי נשא אשח לכם, כלומר לפי שאני צעיניהם מרוחם ומנוחם (דל איך ציח
 איבערן לו ערהאצטען צי"ן) שהיא סבה הגורמת להם לבלק מומני השתנות ממדת הרין למדת הרחמים,
 לכן גם אנכי לא אחנהג עמהם צמדת הרחמים מדה כנגד מדה. ואי' להוסיף על לשון המקרא
 כמו להמפרשים שם: ז"ש (צרכה פ"ג) אי'ל הקצ"ה למשה שמי אחה מנקה לידע, לפי מעשי אני
 נקרא, פעמים אני נקרא צאל שדי צלצלות או צלחיהם צהיה, כשאני דן את הצריות אני נקרא
 אלהים, ובשאני עושה מלחמה צרעמים אני נקרא צלצלות, וכשאני תולה מעליו של אדם אני נקרא
 אל שדי, וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא הויה, אהיה אשר אהיה אני נקרא לפי מעשי, ע"כ.
 ואמרו עוד מהו אהיה אשר אהיה כשם שאתה הוה עומי כך אני הוה עומך; וצמדכרצ"צ (אמרי
 ס"ה) אהיה דא כללל דכלל, דכד צצילין סתימין ולא מתפרשין וכלילין צמד אחר, דדין חקרי
 אהיה כללל כלל סתימין ולא תחגליא, צמד דנפיק מני' סירוחא וכו' דדין חקרי אשר אהיה וגו', אהיה
 כלומר השתחא אנה הוא כלל דכל פרטיין, אשר אהיה וגו' וזמנית לאפקרא פרטיין כולל ולאחגבליא
 שמתח אלה יעו"ש; ודצריהם מתאחדים עם מה שציארנו ע"ד הפסע. הנה צהודעת שם אהיה ע"ד
 שציארנו היא תשובה על שאלתם מה שמו לפירות הרמזצ"ן, וסרה צ"ה תלונת רי"א מעליו: ויאמר
 בה תאמר. כל ויאמר ויאמר צמדדך אחר, רובן האחד פירוש מצדדו, כגון ויאמר מה שתן לי,
 ויאמר הן לי לא נתת זרע, ויאמר משה ערב וידעתם, ויאמר משה צמת ה' לכם, וכן כחן ויאמר
 אהיה ויאמר כה תאמר (רל"ש). וזה שאמר צמדדש לך אני מודיע להם איני מודיע, ר"ל שאמר
 הקצ"ה למשה אתה לא הבנת דברי, כי גם אני מתחלה לא כונתי שתאמר להם אהיה אשר אהיה,
 כי רק לך לבד הודעתי זאת, אמנם לישראל לא תזכיר לרה אחרת ולא תאמר להם רק אהיה.
 (רש"י צרכות ט'): (טו) זה שמ"י חה זכרי. שם הוא שם התאר (איינגעשטענאמען), וזכר
 הוא שם העלם (וועזענאמען) (כמ"ש רנ"ז ע"פ זכר לדיק וסם רשעים), וזה שמי מוסב ע"ש
 אהיה, שהוא כמות תוארו ית' ע"ד שציארנו, וזה זכרי מוסב על שם הויה צ"ה, והוא שם
 העלם הצלתי מושב לעולם רוחניות הוראותיו ותוכניותו; ואמר זה שמי לעולם כי שמות תארו
 ית' אהיה רחום מנון וכדומה נקראים צכיינו ובכל זמן כתיבתם, אבל שם הויה צ"ה שאינו מוכן
 לקרוא כתיבתו רק ליחיד סגולה העומדים בסוד ה', ורק בתקומות המיוחדים לקדושה צימת,
 לכה"ג צ"ה"כ וכדומה צענינים קדושים וטובאים, לכן אמר צו לרור ורור ר"ל לעתים מיוחדים
 ומוזמנים; ומה שאמרו ברוחנו לעלם כחי, אפשר שכוונתם שמות תארו ית' הורשו לנו להזכירם
 כתיבתם כדי לעלם להסתיר ולמונע הזכרת שם העלם צ"ה; ולכן נקראו שאר שמותיו ית' בשם
 כוויים ר"ל שמות אשר צהם וע"י מעלמיים ומסתירים את שם העלם, כי שרש כנה הוראתו כסוי
 והעלמה, כמו צהם ישראל יכונה (יעשיה מ"ד), חכך ולא ידעתני (שם מ"ה), לא ידעתי אכנה
 (חיזו ל"ב), ע"י רשצ"ם בתקומות אלה, ומהו ואת הכלים אשר הזיית אחז הכהן (חיזו ל"ב), אמרו
 צרותינו

רבותינו (ע"ז כ"ג) הכנו גזנו, ר"ל העלמנו; והמפרשים לא זיכרו כן שם: (יח) ושמעו לקולך. הוא תנאי, כמו ושמע אישה והמרים לה שפירושו אם ישמע, וכן כאן אם ישמעו זקני ישראל לקולך ילכו עמם, ואם לא ישמעו לך אתה לזדך, ולכן כשנשמתי הזקנים הלך משה עם אהרן לזדו, ואם היה הלווי שילך עם זקני ישראל דוקא מי הרשוהו ללכת זלעזם אבל תנאי הוא (רא"ש), ופרה גם טענת רמב"ן ח"ך אמר משה והן לא יאמינו אם ה' אמר שישמעו: דרך שלישת ימים. הוא ית' לזה שנתחלה יבקש מוננו דבר קטן כזה ללכת דרך ג' ימים, להזמין זו ערמו ומלחו הקסה, וזה שאמר מיד ואני ידעתי כי לא יתן אחכם מ"מ להלך, כלומר עם היות שבקסה זו הוא דבר קטן ידעתי רוע לזכו שלא יכנע להתרות גם לזה. — ועם כל זאת לא אמר לו צדיק שישונו אחר ג' ימים, ולא הוליא משה נפיו דבר שקר (רי"א ורי"ע). עיין דברים שהשיבו על האומר שהיה בקסה זו דרך ערמה כדי שיסאלו להם הכסף והאזכ והשמות, ומסנת השאלה הזאת ידעו אחריהם ויאזרו כולם צקריעת מ"ס (ומלאתי דעה זו צדקה), כי הקור קרה יד ה' לקיים הצטמת ואחרי כן ילאו ברטש גדול באופן אחר שלא צדך ערמה, ולכצב סבה אחרת להאזרים מן העולם; וגם התורה העידה שלא רדפו אחריהם ומסנת כספם והזהם שהאילום, ולא אמרו כ"ח מה זאת עשיתו כי שלמנו את ישראל מעדדנו ולא הזכירו מאבדו הונם ורכוסם. והנה אחרי אשר מילן גם הבקסה הקטנה הזאת שוב שאל משה מוננו כמה פעמים השלומין הגמורים והתפסית הנלמת כמו שיזכר אח"כ. וכמ"ס (כאן כ') ואח"כ ילח אחכם, ילח צננין הכזד יורה על התפסית המוחלטת: (יש) ולא ביר חזקה. אם אין אני מראה לו ידי המזקה, וי"י לא תציל שידו חזקה (רש"י ראש"ע והש"ס), נחמקו כן לפי שנאמר צד חזקה ישלחם. ולי"י טעם שהקרא, לא תוכלו ללכת מארצו זין ברשותו זין שלא ברשותו, אף כשתחזקו להיות בגזורים אנשי חיל וללכת מארצו זע"כ, הוא יעמוד נגדיכם ויעכז צידכם ולא יניח אחכם ללכת: (כא) כי תלכו. חז"ע תהכון ומתון פריקין. תוספות דבריו כלולים צנ"ן התלוי צוקף התיצה שהוא כמו אחר הקצוע צמתואר, וטעמו הליכה והם לעולם ואין זה חזרה (אזנעטען): לא תלכו ריקם. צידים ריקנים צלתי קבלת סכר על עצדחתם זה שנים רבות (פֿערגעזעגנס) דוויא כי עמה ריקם שלחתי (יאלא ל"א): (כב) וצלתם את מצרים. תרגומו ותרקותו, וכן ויללו את מלרים, ויתללו צ"י את עדים, ושרשו לל, הנו"ן היא פ"פ והדגש לסי" צנין הכזד, צפלים ודצתם אל הסלע כמ"ס רש"י, וי"ל שאין המכוון הזה שיזכו את כל אשר למלרים עד שנייחום ריקם ומכסם והזכס, כמו שרגילין לפרשו (אויסלעערען, אויסריינען), שלענין זה היה יותר ראוי לומר לשון צער, כענין וצרחתי אחרי צית ירבעם כאשר יצער הגלל, ועוד דבר ידענו שנשארו צמלרים תכשיטי זהב וכסף ואזנים לרזב מאר, עד שאמרו רבותינו צית הם היתה יותר גדולה ונציזת מלרים (ערש"י צפ) ויסע משה את צ"י מים סוף), אבל בשון נלול וריקות האומר כאן הוא לדעתי צמוצן מוסרי, וענינו ריקנות ופטור התחייבות (ענטלעדיגונג איינער פֿערשפֿליכטונג), כי שרש ללל היורה על המלטה וההללה מן הרע (צעפֿריינען), יורה ג"כ צמוצן המוסרי על חיזו הלוה לפטור מעליו עול משאת השלומי חובותיו, ככתוב (משלי ו') כי צאת צקף רעך עשה זאת והגלל, וכן המנקה ח"ע מן החשד שהתלוננו עליו ע"י תניית אמתלא, ומרגל צפומייהו דאינש: לומר תתכלל (זיך ענטשולדיגען, רעכטפֿערטיגען), שופרק מעליו עול משאת חשד צני אדם, ומזה המורגל צפי המצרים שם התללות (ענטשולדיגונג, רעכטפֿערטיגונג), דומה למאמר ויתללו צ"י את עדים לשון הסרה ופריקה (ענטלעדיגען, אבלעגען), ומזה אמר כאן ונלחם את מלרים. כי כמו שהלוה מחוייב להגיל עלונו מן המנם לצלי החזיק תחת רשותו ומנון שאינו שלו, ככה המלוה מחוייב להשתדל עם הלוה לרבות, אם יש לו וצדון לכו ימתן להשיב את המלוה לבעליו, לא לזכד מפני רכסו אליה כ"ח גם מלד המוסר, לצלי יתחזק זין צני אדם מדה השפיות להיות כפוי טובה, ולצלי הרגל ציניהם מדה הגרועה להחזיק חנם ככפיהם ולהשכין באהליהם העולה לאכול ממון אחרים שלא כדין, ויש צזה משום תקון העולם ולא תמלא הארץ חנם, ומנאמרה (צדצרים רבה) ויהי דוד עושה משפט ולדקס, מהו משפט ולדקס שהיה מלדיק נפשו של גולן שהיה מויליא מידו הגול. והנה אחרי שהמלרים שבדדו את ישראל זה זמן רב לעזרותם, ומחייבו מדין לשלם להם עכ"פ סכר מללכת עזרתם, לזה צאה הלווי מוננו ית' ונלחם את מלרים (שולדלאָ טעללען) להוליא מהם החנם שבכפיהם, כדי שיפטר עמנם מחובותיהם צתשלומי מללכת עובדי עזרתם, והוא ריקנות מוסרי, פטור ההתחייבות, דומה ללשון ונקית משבועתי (דער פֿליכט ענטלעדיגט), וכענין נקיית הפעם מפלשתיים (פֿארווארפֿערייא), וכן מלח ריקם מלאנו ער"י ומללה לזכרי ריקם, שפירושו לרדיק ריקם חכם בלא עון (אויבערשולדעט); וקריב לומר שעל כוונה זו אמרו רבותינו דרך מליה עשה כמלדה שאין זה דגים, כי הם פשוו מלודה לרגלי צ"י ללכדם כדגים הנחאים צפח ולשעזדם בלא כסף ומחיר, ועמה צא העת שיעלו את המלדה

המטרה ולא ינאלו זה דגים, עתה יראו כי יגיעתם לריק היתה, לא ידומו מלאוהם בהשחשכודתם
עומס, כי שבר פעולתם אחס חסיה:

ד (א) והן לא יאמינו. מלת הן ישמש גם על השאלה כמלת אס (כצירוייה צ' י) הן היתה
כוחת פירש"י הן כמו אס: (ח) לקול האות. לא יחדש האות קול גשמי הפשוט
לאזנים, אבל טעם קול הוא הדבר המכוון והכרמו, וכבר יקרא קול, הגוזה האלהית, קול ה' על
המים (ר"ח) והמנואל יתור (לנבים ל' ו'): (י) כבר פה ובכר לשון. כגד פה הוא צלוחיות
זכסר"ץ שהן צלוחיות השנים, וכגד לשון הוא צלוחיות השלשן שהם צלוחיות דטלחית (רצ"ח צס"ח ר"ח):
(יד) ויחר אף. מליית ויחר אף הנאמר אללו ית' הוא לדעתי ענין עכזב ונסיגת אחר פני השגחתו
לצלי התראה (לוריקהאלטונג דעם אלליטלעם), ומלאו לשון אחר ועכזב ע"ד נחי פ"י, ויחר מן
המועד (ש"צ כ') שהיו"ד חרקה ע"ד וייטז מן יעז (פ"ט ר"ש צ"ח), דוגמא לזה אחר הריקס על
לא יתקף לצדי (איוב כ"ז) לא יסוג אחר לצדי, כי צלשון ערבי יקרא הדבר הנסוג אחר ומתרחף,
(ע"ט ר"ש צ"ח), וסמוכים לזה מדברי רבותינו שאמרו על יתור אף ה' צס וילך, גזר עליהם
כדוי, והיינו כדוי והיינו הרחקה ופירוד הדבקות. כמו ונתבל ידוהו, וכנ"ט רש"י על מלת כה
(ויקרא ט"ו) ע"ט רחוקה ומוגע אדם, ומקבה זו כפלו לפגע לרעת, הנה יהיה ענין ויחר אף ה',
כסגית פני השגחתו אחר לצלי הניטו זו ומתחיר פנים מנונ; וענין הסתרת פנים ואריכת אפים
הנאמרים אללו ית' הוא, אס הערות גברו מאלד עד שגורונים פירוד דבקות השגחת הש"י על האדם,
כנאמר הכתוב עונותיכם היו מצדילים צניכם לצין אלהיכם, הנה ונעמד זה נקרא ער"ו הסתרת
פנים, כמו אסתירה פני מים, ומתחיר פנים מנונ (ישעיה כ"ג), וענינו הסרת השגחתו, וכנאמר
המוקין פני ה' חלקם לא יוסף להצטים, ר"ל שאלד עונותיהם התילד התחלקות והסתרות צנים
לצין פני השגחתו, וענין הסתרת פנים אינו תליה כמו שהוסך פניו ללד אחר לגמרי, אבל רק
כמי שמתקפה פניו צלל ידו, צלחון שרואה קלח על חצרו ונאוך הלל, כנאמר אע"פ שהסתרתי פני
מיהם ידי נעויה עליהם להגן שנאמר וצלל ידי כסיתך (עי' רש"א צח"א סס), ומזאת פני השגחתו
להצית צעין טובה ומנולה נקראת ער"ו טוב אפים, כמו יטוב אסף ותמנוני, ר"ל יחזור וישבו
אסף ופני רעוך אלינו לנחמנו (אסף אינו הכעס והחמה, אבל מלשון וישתחו אפים ארלה), ומזה
הענין ג"כ והרבה להטיב אפו, אינו הכחת הרגז אבל ענינו דרמנוי המוכזים יחזיר הרבה פעמים
ויטיב פני השגחתו להטיב ולצלי השמית; ועל עת הסתרת הפנים יאמר הנביא ישעיה וכל זאת
לא שב אפו ועוד ידו נטויה, כלומר עוד פני השגחתו היא כמקובה ציד לצלי השגית צלתי ומליה
מצלח, כ"א כרואה מצין אלצעות היד המכסים אור פני רטנו ית; ומליית ארך אפים ענינה ג"כ
לדעתי הארכת פני השגחתו על צריותיו, כל יונת להסיר מיהם השגחתו בהסתרת פנים, ח"ש (עירובין
כ"צ) ארך אפים צלשון רציה ארך אף ללדיקס ארך אף לרשעים, כי אף שהטוב לון ללדיקס
לחיי עו"ה, הנה גם צעו"ה לא יפזנס לננקים ופגעים, וגם לרשעים אף שמתבט מעשיהם
ראויים להסתיר פנים מיהם, הנה ומתמנו על צריותיו יאריך פני השגחתו עליהם להמחירם עוד
כחיים אולי ישבו מדרס (ע"ט רש"י ונתוס' ע"י שש"י מלת אפים כמו וישתחו אפים ארלה, לא
לשון אף וחמה המורגל צמפרשים), ויתורגס לפי"ו מליית ארך אפים (נאכזיכטשפאלל, לאנגווייריגער
לשויער, צעאזכטער, וכדומה לאלה מוליות אשכנזיות), וכן כל לשון חרון אף הנאמר אללו ית',
ענינו גם כן פירוד דבקות פני השגחתו, כי שרש חרר אשר יורה על היוצט ומוס הנצרה עיקר
הוראתו מנזרת חור, אשר יורה על הנקצ (לף), והיינו שנעשה פירוד דבדר המתאחד צענמותו,
וכן כל שכולד זו נחירים ריקנים חלולים נקצים ככברה הונח עליו סס חרה כמו, ענני חרה מני
חרב, עלמותי כמוקד נחרו, נחר נפוח האש, ותורו נחר, הנה הנכוון כלל אלה שלא נפסד צשריפה
לורת והרכבת הגשם לגמרי רק נעשה מנוקצ וחלל (מירצט), וכן והעצמות יחרו ר"ל העצמות שהם
מקשיים נעשו מנוקצים וחלולים, ומזה חרות על הלמות דהיינו מנוקצ מעבר לעבר (כנצואר צר"פ),
וכן העבר הנעשה חספי מאלויו נקרא צסם זן חורין ע"ט שגפנד מנאסר והתקשרות העצדות,
ולחיות שסס חור ענינו העלמי השירוד, ומראה הלוצן מוזר הראות לכן הונח סס חור על מראה
הלצנונית כמו חור כרפס ותכלת, ודבר מאלל שלא הגיע לגמר צשולו כראוי לאכילה נקרא צפי
המסורר צסם חרון (הכלים נ"ח) והיינו תצטיל שעודנו מי שלא נגמר צשולו עדין ואינו כ"א
מנוקצ וחלול מלד פליטת לחיותו שהיו מנוכסים חוך נקצי פליטתו, הנה מזה נאמר ג"כ דברך
העיוני לשון חרון אף על התפרדות דבקות פני השגחתו ית; וכדומה רא"י שאין צלשון חרון אף
צמכוון ממוס הכעס והחמה, מנו"ט (דברים ל"א) ומרה אפי זו ועצמים והסתרתי פני מיהם והיה
לאכל ומלאוהו רעות רעות לרות וגו', הנה לא יחס אל חרון אף כ"א העוצמה לצד, ולהסתרת פנים יחס
קרילת משפט העוכס, ואס יהיה המכוון צלשון חרון אף ממוס הכעס והחמה, הרי הוא עושה
רוסס

רושם יותר גדול מהסתרת פנים לנר, והיה ראוי לייחס העזיבה אל הסתרת פנים, וחרילת משפט העונש אל הסרון אף, הגה וזה יראה צעליל דענין סרון אף הוא קל יותר מענין הסתרת פנים וכאמור, ואין צמליית סרון אף שום התפעלות גשמיות מומרה גריעה, וכן מנ"ש (לקמן ל"ב י"י) הניחה לי ויחר אפי צהם ואלכס, יראה שאין צמשתמותו ממוס הכעס, כי אין עטם שיאמר הניחה לי ואכעוס, כי אם לא חרה אפו עדיין איך יחרה אפו אחרי שיניחנו משה. והנצי"ת הבא אחר לשון סרון אף ויחר אף ה' צמשה, ויחר אף ה' צם, ציאורם צעזיל, כמו ויעבד ישראל צמשה, צעזיל אשה, צעזיל משה, ומוכרחים אנו לזה גם לפירוט האחרים. והנה אמרו רבותינו כ"מ שנאמר סרון אף עושה רושם ואף כאן עשה רושם, כמ"ש רב"מ שלא נחרפה משה לעולם, כי היה אפשר לעשות לו כבוד לפחותו מכבודו לשון כמו שעשה לו כבוד צקן עור פניו, וזהו רושם האף שלא נפאסו, וכן דרשו הלא אהרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא, הוא חבל אהה לעולם לא תחרפה צדור, וכ"כ רב"ג חרה אף ה' צו וסרה מננו השגחה השם צ"ה לשום הדברים צפיו הצדו צמלימותו ושם אהרן למליץ. וכל המפרשים יצונו לשון סרון אף ענין ממוס הכעס והסתרה העזה לעטם (ענטבערנענץ דעם גלרעם), אמנם להיטו ית' מקולך מכל מקרי הגוף והתפעלות גשמיות, יאמרו שדברה התורה כלשון צ"ה, לפי שהמון אינם ככנעיים לעבודה ה' כ"ל וייראת העונש לכן ידברו הכתובים צלשון המוצן לכל העם, וזה אמר, ובכל זאת אין הדעה מתיישבת לתאר אותו ית' צמדה שאין ראוי לייחסה לשום שלם צמדות צבני אדם, ומכ"כ כאן שאין מקום אל הכעס והמנה, צמניעת משה לא היחה רק מענותותו, לכן נחתי את לבי לחקור על שרשי מחלב מליה זו כאמור. ואף אם לא נראה לנשות מדרך המפרשים ציאור מליית סרון אף ה', חלילה לנו לפרשו כמניחת הדקות, כ"ל סמיכת הסצה שמונו, כמו ישועת ה', שפי' הישועה הנמשכת מננו ית' ע"י סבות ומסובצים, ככה אף ה', הוא סמיכות הסצה, כלומר האף הילול צגרתו ית', וע"י סבות אמנעיות יגיע לאדם, וכמוצור צוחמתן צהחאקף ה': (יד) וגם הוא יוצא. לא כמו שאתה סובר שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה (עכש"י), מלת וגם פירושו אדרבה (פיעלמעהר) אשר יורה על היסך הקודם, כמ"ש צצלק צוגם חותכה הרגתי: (טו) אהיה עם פיך, אכני אהיה עם פיכם צאופן שיכנסו דברים צצ צמרה ולא יתקומו עליכם ולא יגרע אחכם מנעם פניו. — ואתה מהיה לו לחללים! שיעשה אהרן נפלאות צמלותיך (רע"ם): (יח) העודם חיים. אמר משה צצלו אם אגיד לו בגאול את ישראל אני הולך ולהכות את מלרים, פן ימאץ להיטותו לכהת כי יר לו על לרת מלרים, כמ"ש על ויחד יתרו נעשה צצרו חודין (רמ"א) ועוד שהיה נראה צעניי יתרו כאלו יתפאר לטניו שנחבלה לכהת צמלימות השם ולעשות נפלאות גדולות. לכן אהו צמדת ענותותו ולא הזכיר לפניו כ"ל לראות את אחיו העודם חיים, שהוא דרך כל הארץ להלעער צגרת אחיו: (כ) על החטור. מין החמור רכינתו נאותה צמנעה ישרה וסור מאלד צמתי נרגשת, וצארץ הערב כשמוכרים החמורים מראים חנומתו צצוה, שיחזיק הרכב קערה מלאה מים צידו צמולת החמור והמים אינם כשפכים, ולהודיענו על חולי אשתו אה"כ שהרכיבם על החמור ח"ש רבותיו שהיה צצון מילת צנו (רמ"ש). וצבע"י (פינחס רל"ח א') חמור דלאו איהו מלעך רוכב: (בא) ואני אחזק את לבו. פי' אהפוש לאחור את לבו (אינן אכ"ס הערץ פֿאָספּען), ונענו איהו מלעך עליו לרות רעות שיגיעו עד לצנו, ולהיות שהלב הוא האבר אשר מננו מולאות מיים הנה האחזיה והתפיסה צו מציאה לידי סכנה, כמליית למען חפוש את צנ"י צצצם; והודיענו הכתוב צמלייה זו גדול קשיות ערפו ועזות מלחו, שכל הלות הגדולות אשר יגעו אל לצנו לא יכניעו את דעתו, ויתן חמיד כתף סוכרת ולא יראה לשלח את העם; והודיע הוא ית' את כל זאת למשה ולישראל ומקדם, צכדי שלא ימיאשו מן החטובה המוצממת להם, ותחלתם מהיה חמיד צה, כי הוא יעמוד למיין עורתם, ולצבוק יכניע את קשיות ערפו עד שיחלה להוליאם חפשי. שרש חזק יורה גם צכדי האחזיה והתפיסה צכה וצחוקה כמו לחוק ידיים רפות (ישעיה ל"ו), והיא מלייה כלילו חופס צידיו ומסייע צכחו צל ירפה וילאה. אמנם רוב המפרשים יצונו מלייה זו, וכן מאמר אפי אקסס את לצ פרעה, ואפי' הכצדתי את לבו, שמרוב רשעו וגודל פשעיו ננעלו צמניו דרכי התשובה (ע"י רמז"ם ורמז"ן), אמנם מדברי רבותינו יראה הפך מדעה זו, כי אמרו צצרה למת היה הקצ"ה כותן זמן למותו מחר ולא היה מציא עליהם מיד, כדי שיחזרו צהם ויעשו תשובה. ע"כ מדברים אלם נראה צעליל כי לא ננעלו צמניהם דרכי התשובה, והוא צממת מחסדיו הגדולים על צריותיו, לכן נ"ל שאין צמליית קשיו, סווק, וכצדות לצצ, ענין אשר יורה על האמוק וחסוק צדעותיו מלרו ית' למען אשר ימאץ את אהו שונעת ולסרצ צמלות את העם לחיות, כי אמנם כל כוונת מלייות האלה אינם כ"ל הצחת יקורים ועושים חוקים על רוב פשעיו, וכמו שיצור צמה שיצוא. וגם אם נחזיק צדעת המפרשים צזה, אין ענינו שהוא ית' ישלח חוק ומוץ אל לבו, והטה אותו למען ימאץ צמניעת

בשמיעת זוויי משה חלילה, אצל טעמו שהשיי-הנימו כחוק וכבוד לכו, אמנם לפי שהיה צדו ית' להתמיד עליו מכה אחת, עד שהיה מכה בלתי קרה ממנו, זה היתה קנה להיות עמקסקי, באמתת הזוי עליו, ולהתחזק בדעתו הקדומה ולעמוד בקושי וכבוד לכו הבלתי נאמין, לכן ייחס פעל החזק, הקושי, והכבוד אליו ית', כי כן דרך המקראות לקרוא צמס פועל ועושה גם את הנמנע מן הפעולה שהיה צמסו ורשותו לעשותו, על היותו והנמנע מן העריות אמר (צמס אחרי) אשר יעשה אוחס האדם ומי צמס וכמ"ס (סוף מנחם) היותו עובד כעושה ימס, דכתיב אשר יעשה האדם ומי צמס וקמין לוי איש איש אל כל שאר צמרו. וכן ייחס לכל אנשי עיר צמס לאמר עליהם (וישלח ל"ד) אשר טמאו אמותם, אף שהמה לא עשו מאומה, אצל לפי שהנימו לעשות ציניהם ככלה זו ולא מיחו זו אצל הראו ההפך שהיה המעשה חסובה צעיניהם עד שהתרו מפני זה להמול, לכן נקראו גם הם הנוטמאים כאלו עשו את הנבלה צפועל כפס. וכן ייחס פעל עמי לכל שומרי מצה הנמנעים זו מעשיית המלאכות האסורות כמ"ס לעשות את יום השבת, כיון שיש צמסו לעשות, וכן על משה ואהרן שהיו נמנעים צמי מריצה מלקדש את שמו כפי זווי רלוטו ית' נאמר עליהם אשר מעלתם צי וכמ"ס רש"י גרמתם מעילה, ככה העדר התמדת המכה גרמה לפרעה החזק והקשו והכבודו, ומלד ההגרמה ייחסו פעולות אלה אליו ית', ויהיה טעם חקשה את לכו, חזק את לכו, הכבדתי את לכו (אף ווערעד זיין העכץ ערמוטיהיגט, סטארדזינג, פערשטעלעקט לאחסען) — עמ"ס צויצט ומתנ גדו אלה: (בג) שלח ויעברני. מלת שלח הוא מן הכבד, כי הטי"ן פתוחה והלמ"ד גרושה, והסגל צין הכבד והקל הוא, שליחות צקל יורה על שליחות בלתי מוטלטת כ"א לחזרה, כמו שלח נח ציד תשלח, שלח העז את מנקן, וישלח יעקב מלאכים, אשלחך אל פרעה, וכל אלה שליחות לחזרת המשולח, אצל שליחות כבד שליחות לחלוטין ולנמימות, כמו וישלח את היונה מואתו, לא אשלחך ב"א ברכתני, שלח תשלח את האם, וכן כאן שהוא כבד על כן המכוון זו שליחות לחלוטין, ותרגומו (ענטלאספען), וכן לשון ויעברני יבואר ע"ד החזק (אין מיינעס דייקטע טרעטען) לא ע"ד השועל (מיר דיענען), ר"ל שאין המכוון במלת ויעברני לעשות לי עזרה מה ואח"כ יבוצו אליו, אצל טעמו להיות עבדים לי, להשאר לעולם עבדי ולא יבוצו אליך, כענין זרע יעזרו יספר לה' לדור, וכן כי צהר קדשי יעברוני צית ישראל, שהמכוון באלה ע"ד החזק, יהיו עבדים, וכמו שהודיע הוא ית' למשה בהוליאך את העם מונגרים תעברון את האלהים על ההר הזה. הנה בלשון שלח ויעברני שאמר לו כמה פעמים הזהירו, לשלחם חפשי לחלוטין ולנמימות עלמין, אחרי יבוצו ומלואות הנקשה הקטנה ללכת ג' ימים צמדבר: (בר) ויהי במלון. רבותיו ספרו לנו כי משה התאחר והתעכב צנילח צנו צמון הראוי, ואפשר לרמוז ענין זה בלשון המקרא, כי מלת יהי מלאנו הוראתו קרוב לענין איתור ועכוב, כמו ויהי צחלרות (צמדבר י"א), ויהי טס כאשר לוני ה', ויהי התעכב, וכן עלה אלי ההרה והיה טס, ונשתהה טס מ' יום, כמ"ס רע"ס טס (ועי' רש"י על ויהי ידיו אמונה, ויהי משה ידיו וכו'), ויתר יתכן לומר כי מלת ויהי מענין בהייתי ונחליתי (דניאל ה') טענינו שצר נקרה רעה ולרה, כמו הוה על הוה (יחזקאל ו') והי כי היה ענין אחד עם הוה, הוה גביר לאחין כמו היה, ויצאו זה תמורת זה, (כצחיוצ ו') והי צמאזים, להותי יועילי (טס למ"ד) טעניו לפי הכתיב צי"ד, וי"ט מענין זה היו צן שאלו (ט"ב ד') והי דניאל (טס א') כמ"ס ר"ט צ"מ. והש"ר כי"ט שנאמר ויהי אינו אלא לרה כי צתי אותיות, הי יורו על נקרה ופגע רע (יחזקאל ב') קינים והגה והי, וכן כאן על השגישה והפגע רע שנפל צו אמר ויהי (ער ווארד ליעדער): במלון. בצמח המילה שנתרשל צה, כני"ת ויעברני ישראל בשה צציל אשה (וועגען דער צעשניידונג). ומלת צמלון הוא נשרש מול הוראתו המילה כי משרש זור זרון, ויהיה טעם המקרא לפי", צדך זה היה מתאחר ומתעכב צענין המילה כענין וילנו צמחה (אמור כ"ד י') טעמענו על עסק ונחה: ויפגשוהו ה'. ת"א ויצ"ע ואערע צי' מלאכה דהטס, וכ"כ ראצ"ע ורצ"ס. ונאמת א"ל להספיק על הנוקרא, כי ויפגשוהו כאן אינו פועל עלמין כ"א פעל נקבצ, וטעמו הטס הפגיע צו דבר רע (ליעם איהן איין איבעל טרעפפען), ורצוהינו פירשו הפגע הרע, כמין נחש צלעו למשה ומראשו עד ייכו עד אוחו נוקס. והנה פגיעה נדךק עם פגע שזירה ענין רע, כמו פגע דוש שכול באיש, אפגטס כדוש שכול, טענינס פגע רע: ויבקש המיתו. כבר תמה הר"ש צן חפני היתכן שאחרי אשר הרצה הוא ית' לדבר על לצ משה להתרלות אל השליחות הנפלאה, אף יחסם כעת סבות ותחזרות להנחיהו אחרי אשר התרלה וכבר החזיק צדך לנולל את השליחות (עי' ראצ"ע), ואף שהקציה נדקדק עם הלדיקים כמות השערה, מ"ט אין חיוצ מיתה על עון קל כזה. ומלכד זה אין אללו ית' מוקס ללשון ויבקש, כי אם הוא לשון צקשת הספץ והרלון, הלא לא יתפון ה' צמות רשע אף כי צעדרו צמשה, וצדבר שאין זו חיוצ מיתה. ואם הוא לשון, דרישה ומקירה כמו ויבקשו מלוח יד, גם זה אין לו שייכת לאשר לו היכולת לצלי תכלית

תכלית. ולולי דעת קדמוניו הייתי אומר שאין ויבקש המיתו מוסב על השם רק על משה, וטעמו ע"י פניסת הדבר הרע נחשורר משה כי נפקד עליו עונו, ולא טוב עשה זההאחרו צעשיית רלון קטו, וכל כך הגדיל עון זה צעיניו עד שפגישה זו היחה קלה ואינה מתפקת לנשוא זו עונו, ואמר בלבו אם אהיה רשע לפני אלהים למה לי חיים, טוב לי להשתעל מן המליחות, ולצמור צמותי ונחמיי, וחו ויבקש המיתו, מפך משה טיימיתו השם. ונמעלת משה דבר הכחוש, כמו שציקש יונה קח נח את נפשי כי טוב מותי ממיי, שלא היה רואה לראות צחוספת כעם על ישראל בראחוס כח המצוצה ואינם לוקחים מוסב לשוב, גם משה עצמו אומר הרגני נח הרגו ואל ארחה צרעתי. דוגמא לזה, ויכד ה' צענו ויתיצו, ויקרא (כי תשא ל"ד ה') שפעל ויתיצו ויקרא אינו יוסב על ה' הקדוש, רק על משה הקדוש דקדוש. וכן ויכתוב משה וינו את יהושע (נצבים ל"ב כ"ב) אין וינו מוסב על משה הקדוש רק על ה' הקדוש דקדוש, ככה כאן: (כה) צור. תרגומו טיערא והוא אכן סד כמו חרבות לורים, אף חסיב לור חרבו, חדוד חרבו, וכן כל כלי יונר עליך (ישעיה כ"ד) יסודד ויטוש; אמנם ככל המקומות אכן הגור שרוקה וכאן מלוונה; צמכרשצ"י (לך לך ל"ג) מהו לור אסותא, ע"ש. נראה שפירשוהו מן הגרי אין בגלעד, נמלא ג"כ מולם כמו (יחזקאל כ"ז) פג דבם ורזי, ותהיה קיחת גלור כאן עיקרי צעמיים וסני רפואה להלמות הצמר להשקיט צם הסם ולרפואה הסצורה: חתן דמים אתוה ל'. צדמיים הללו ישאר לי חפני, כלומר צעלי. חתן דמים למולות. על עכוז המילה נחסייב צעלי מיתה, כי המילה הליגתו עתה (שצ"ס), וכפירשוהו איתא צעמות רצה. חתן דמיים אמה לי, אמרה חפני אמה תהיה כחון לי צכות דמיים הללו של מילה, שחרי קיימתי המלוה. חתן דמיים למולות. אמרה כמה גדול כח המילה שחפני היה חייב מיתה שכתעל צמנות המילה לעשותה, ולולי היא לא נויל. למולות. שם דבר, והנה על לשון רבים צעבור דמיים (כחצ"ע), ויחר יתכן דברי רע"ס ורצ"ס, למולות שחי מולות, שכן כריחת המילה והפריעה, והנה למה דאמריי (ע"א כ"ז) אייה אחתלה משה אמרה למילה, אחי מני שפיר לשון רבים: ד, (ב) לא ידעתי את ה'. לא ידעתי שום נמלא (שהוא ארון כל) והנהוה אחר אפיסת המולות, וגם את ישראל, וגם שיחמות מליחות זה הנמלא לא צביל זה אשלת את ישראל: אלהי העברים. על שאמרת מי הוא זה הנה הוא אלהי העברים המפורסמים המוזיקים צדת הצרכים העצרי (שנודע טצענו צעולם), ועל מה שאמרת שאף גם זאת לא תשלח (אדיעד) כי מה טוב ומה נעים שחשנוע צקולו, כי לולי זאת יש לחוש פן יפגענו, אוחנו כולנו וגם אמה ועמד בכלל (רע"ס): (ג) נקרא עלינו. וכן למעלה ואמרתם אליו אלהי וגו' נקרא עלינו, כי בלשון נראה יש גלוי שכינה, ויהיה צעיני פרעה כמתפאר ונדבר גדולות לפניו, לכן אמר לשון נקרא, אבל לישראל אמר לשון נראה, כפי האמת (רל"ט): (ד) למה משה ואהרן. אמרו צרבה משה למה, אמר להם אהם למה ודצריכם למה, ע"כ. כוונתם לדעת להיות עיקר הגחת מלת משה שאלה לידעיתם התכלית, כמו למה אמרת אמותי היא כלומר לאי"ה תכלית, למה ה' תעמוד צרחוק, וצהו הוא צדל מנולת מרוע כנ"ש צאולה"ש, כי מרוע היא שאלת הסבה, אם הסבה הגורמת אם הפועלת או התכלית, כי המ"ד עיקרו לתכלית, והנה צמאמר פרעה כאן א"א לפרשו עד"ז, כי מי זה לא ידע תכלית יניחת עוצדי פרך שהיא לחירות, לכן הודיענו רצונתו כי ציחור מלת למה כאן הוא, כפי המורגל צארניי, ענין מהו וצהו הכל וריק, כי מהו המה מרגונו למה אינו, וילכו אחרי ההבל ויהצלו מרגונו והוי ללוה, והארץ הימה מהו וצהו אמרו (צ"ר ס"ב) היחה ללוה ולא כלום (עי ערך למה וצחמרום שלפניו הוא צאל"q); ועד"ז יבואר כל למה צצמקרא אם אין צה שאלה לידעת התכלית, למה חרה לך ולמה נשלו פניך, הנה היחה שם ידעית הסבה והתכלית, ואמר לשון למה כלומר מרוע ונפילת פניך הוא לריק וללא תועלת, כי אם מייביב שאת, וכן למה נצחאת לצרוח ולמה לא הגדתי לי, למה לי חיים, למה זה חכני (פעיגעצננס, אונניעץ): שמעישיו. מונעשי לרכי הצית, כי צעמועם דצריכם להעשות צני חורין צלתי שצצוד מלכות, ישתנה עליהם סדר העולם ונחעללים צחרינות מעשיהם ללרכי פרנחת ציתם, אהצים את הצטלה, ויצלו ינייהם צשיחתי צטילות כררכי המוניים צכמו אלה, וגם על הגלך למייחם לא ינחמו: לכו לסבלותיכם. ונתקשים המפרשים, הלא משה ואהרן לא היו מנעשי ומלאת עבודה. וי"ל שאין סבלותיכם כאן נשיאת משא חומרית (למקטעראגען) עבודה הכדה ככל לשונות סבלות ומרים צצפרשיות אלו שהם עבודות קשות המוכצידות על שכם העם, כ"א נשיאת משא רוחנית, כענין ויטו שצמו לכו, עול חורה. ומכאזינו סבלם (ישעיה כ"ג) שונקבל ומכאזינו ויסקוריו ולא יתדעם עליהם, ואמנו עונותיהם סבלנו מענין זה, וכן נקרא צפי החכמים סבלן, איש השומע נאלות וגדופי צני אדם עליו והוא מאריך רוחו ולא יתקלף על זה, שומע חרפתו ואינו משיב, נעלב מאחרים ואינו עולצם, ונקרא סבלן

סבין לפי שהוא נושא משאת המרסה והציון על כפיו פנימה וימים מתקום למו פיו לצלי דבר מונו האומה. מענין סבל רוחני זה ידבר קרא דילן לבו לסבלותיכם, כי פרעה חשב שהשחמלות נשה ואהרן בזה אינו רק מלך שאינם יכולים לראות נצרות אחיהם לכן ישחמפו עמכם בצרמם, והמציאו להם תחבולת ומרמה לאמר לעשות להם חג צמדכר, ובהו יסרוק עול השעבוד מעליהם. לכמה זו חמר אליהם אחרי שאחם צעלמיכם הנכם חפשי מכל עבודה מה לכם להיות מתעצר על ריב לא לכם ולחפשו עליילות ומרמה ולדבר על לב העם למרוד צמלכם, ויותר ראוי לכם להיחמכם סובלים לער בצצכם ולשום מתקום למו פיהם לצלי חמיינו לער לצצכם צרצים, כי אחם גרמים בזה להיות גרמא צוקי המלך (געדולדיג, שומערלליידענד, ליידענטראגער). ועמם כתי כם לסבלות, סבלנות שהייתם זה זה שנים רבות, עד הנה רחיתם עבודהם הקשה והייתם שוחקים וסובלים, צמדה זו ראוי לכם להתחזק ולאחז גם כעת: (ה) רבים עתה עם הארץ. תפלה קראם פתם עם, ועתה עם הארץ, לא לשצמם כלשון וישחמו לעם הארץ לצני מת, שהיו ממוסגי האדינה, כי ישראל לא היו נחשבים לחושבים רק גרים צארץ לא להם, חזל לגנותם קראם עם הארץ, כמו שצרכו המקומות צמקרא נקראו כן הפסותים צמדגרות צצמערכות סדרי האלפים המקוריים צקצון העדינה (פאצעל, גייריעעם געזינדעל, געמיינע קלאסעס דעם פאקעם). ומלת רבים דקרא, אז נפרשהו רב כמות המספר (פיעל) לא נוטל עליו מלת עתה, הכי רק צוון הסווה עתה נהיו רבי המספר לא צימים מעניים שלפניו, חזל רבים הוא מענין רבי המלך (ירמיה ל"ג) ר"ל השצוים, וכן ישועו מוצרוע רבים (איוב ל"ה) ועמם המקרא, עתה, מיום דצרכם אליהם לעשות חג צמדכר ועשייתם אחרות לענייהם שילאו חפשי מעבודה, מיום זה החלו גם הפסותים והצוים שצבה לדמות נפשו לאנשי מעלה ותצוים, ועבודה מלאכה צווי להם לכן הם נרפים מן העבודה, וחתם דצרוי, והשצמם אחרת ומסבלותם, כלומר לפסותים ולצוים כאלה חצטלו מן העבודה העציה לדי צעמום — ומלת אחרת דייקי: (יא) קחו לכם חבן, אם נפרש לשון קימה כשעויר (נעשהעו) ליטעא קטיעא צמקרא, כי נחמר אין גגער מעבודותכם לא נקשר עם נחמר קחו לכם חבן, שאין הולך צגערען עבודה סבה שילכו לצקם, אדרבה להערר הליכתם לצקם, כי צלכתם לצקם, יאבד לכם זמן ולא יוכלו להספיק סכום הלצנים, לכן הוביק רשי על לשון המקרא, לריכים אחם לילך צצרויות, כמו שהעיר הרא"י, לכן יותר יתכן לפרש מלת קחו לשון (קויפען) כמו מוצו וקחו לכם חבן (צא י"ב כ"א) וכמוהו את המקומות (נחמיה י'), ועמו לריכים אחם לקנות חבן מן המקומות אשר תמלאו לקנות, לפי שלא יוגרע ממונה ומתכונת הלצנים שצריכים אחם לעבוד, לכן אין לכם לצלות הזמן צצישום התצן הנה והנה: (כב) למה הרעת, אין ראוי לפרשו מעשה רע (טוסט איצעל) שהחירעם משה כגדו ימי, חזל הוא פעל מצצ (וויקונג, פעראללאספענדע), שהצרכי צצטלם צמה חלעק אלי ופיושו מניחם להיות צרע (לאספעטע איצעל געהען), וכ"א צמכרשצ"י (ויגס ר"ס) הרעות, הצחת רשו לפיח לנשטע.עליהו: (כג) והצל לא הצלת, אין כוונתו בזה לעשו למה לא הליטם עד שישלחם, כי צבר הדיעו ימי שלא ישלחם כי כ מהרה עד אחר רצוי הסבלות, חזל טען על שלא יליטם נחמר הרע כעת על העם והצביר העבודה עליהם צצניעת התצן וצזה הם צצרה גדולה (רא"ש):

ו (ב) וידבר אליהם. דבר אחר משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעת (רשי מרצותינו), ובתלמוד (מכות י"א) אמרו כל דבור לשון קשה, מדכתיב דבר האיש אחר קשות, ע"ש. ואין כוונתם דצכל המקומות יהיה דבור לשון קשה, כי מקומות אין ומספר יורונו הפך הכלל הזה, ומסם וידבר על לב העברה (צראשית ל"ד), ואין מדרך חושקים לדבר רק דצרוי רבים מעשן, גם הלא אמרו (פיו דצנת) אז דצברו יראי ה', אין דבור חלא נחת ע"ש, חזל כוונתם בזה שלשון דבור משום תמיד להפלת ענין, לפי שהיה מענין הכצד, לכן יתכן לשמש צו צין צלשון קשה צין צלשון רכה, דהיינו ג"כ להפלת חכלית הרכות והתחמוגים (הרל"ס), וצאורו תמיד לפי ענין המכוון צמאמר: (ג) באל ישי. המכוון צצם שדי הוא, המספיק ומכלכל כל (דער אללגניגענדע), כי צמדת שדי הוא ימי טוחן מוון לכל צצרויות ומשלם להם צצרותיו וכל הטובות הממלאים לורך הצרויות, עד שיצלו שפתותיהם מלומר די, והוא מענין שדים נכיו המספיקים מוון הולך (כ"ט צפ' צלק), והמכוון צצם הוי" צ"ה שהעיקר צו הקריאה ארני, הוא ארון הכל (אללהערך) כ"ט צצראשית ולהיותו ארון כל העולמות והצנחים לא יצבר מונו מאומה לעשות צרלוו הפשוט כל אשר יספוך יוכל לשנות חולדות וצצעי הצנחים עד שיצטטלו מונסגם הסצעי ולהיות מעכרות התולדות והיעורים כרעו, כארון חמתי על מעשי ידיו, ורעו הפשוט צראם והציהם לכלל הויחם, ורעו הפשוט יוכל לצמלם ולהציהם אל העדרם. והנה הוא ימי נתן לאצות עושר וצבור וכל טובות זמניות, צרעצ פדה אחרת מוות, וצמלמותה מידי סרצ, והוא מוות שדי, לכן

לכן אשר וזרח אליהם צאל עדי, אמנם לא נבא עם האבות בעשיית הנסים והנפלאות, אשר
 ע"י יצחוק החולדות הספציות הגהגים בעולם (וכמו"ש רמב"ן עלאבות הכרית הוא ית' חקי החולדות
 והסד מערכת היתרים למצותם צאופן שלל נחצבל ע"י נהג העולם) שהוא להיותו אדון כל, לכן
 אשר וצמתי ה' לא נודעתי להם. ולזה כשהודיע לישראל לנאלם, כאמור פ"ו וגאלתי אחכם צזרוע
 נפדיה וצמפטים גדולים, שהם הנסים והנפלאות האורות והמופתים שנחשגה צהם טבעי הצריחה
 וחוקי הטבע, לכן הקדים עס. לכן אמור לצני ישראל אני ה', ר"ל אני אדון הכל אשר צידי
 לשנות טבעי הצריחה. ויתר נראה לי שאין למרש כפשוטו שלא נודע לאבות עס הוי צ"ה, כי
 הכתובים ומעידים על הסוכו, ככתוב צאצרהם וירא אליו ה' צאלוני מנורא, וצצריה צין הצחרים,
 ויאמר אליו אני ה' אשר הולאתיך מאור כשדים, וצילמק, וירא ה' אליו גור צארץ הזאת, וכן
 ציעקב, ויאמר אליו אני ה' אלהי אצרהם אצרך. הנה מצואר כי עס הוי צ"ה נודע לאבות, איב
 מה אשר כאל וצמתי ה' לא נודעתי להם. לכן אשר רייע צעקדם, הנכון צזה כי וולת להם אינו
 מוסב על האבות רק על ישראל (המוצרים צנמיייהם צנסוקים הסמוכים למעלה כשאמר ציד חזקה
 ישלחם יגרעם), והכוונה שכבר נראה אל האבות והתידע אליהם לא הודעת שמו המורה על מליאחו
 לצד, אבל שכבר השיגו מענין חואריו עד שידעו כי הוא אל עדי, שהוא העיקרי משמות החוארים,
 ומדרך החוארים שיריעו דצד נוסף על מה שיריע עס העלם, ומל מה שיריע צו עלם הנקרא
 להורות מליאחו לצד, כי מני שיריע צראופן סככ רופא חו נגר כבר הוסק צו הכרה ויריעה מני
 שידע שהוא ראובן, ולזה אשר, אל האבות נראיתי עד שהשיגו וידעו צעניני תוארי, אמנם לצנייהם
 אפי" שמי המורה על מליאחי לא הודעתי להם, צשלא מנאלתי להם ולא הורגלתי עמיהם צשום
 ענין מליין, ולפי" שמי ה' לא נודעתי להם, וידעתם כי אני ה' הנזכר כאן, הם כשאר הדומים
 להם שנאמר וידעו מנרים כי אני ה', למען תדע כי אני ה', חולתם רבים שילמרו על אמתת
 המליאות ופרסומו, לא על עומק היסודות הנכללות צשם הנכצד והנורא. וכפי הרצ"ג וצמתי ה'
 לא נודעתי להם מוסב על ישראל. הנה פי" הר"ח צרישא דקרא נכון, צצדיעת עס האשר לא
 מונע גם ידעת עס העלם כפשוטו, אמנם סיפא דקרא, ומלצד דקשה להסב מלת להם על ישראל
 ולא על האבות שהמדצד מהם צמקרא, גם פי" מוכתש מעדות הנציא (יחזקאל כ') ואודע להם
 צארץ מנרים שכבר נודע לישראל עס הוי צ"ה ע"י אהרן קודם צוא משה למנרים, צאמרו אליהם
 איש שקולי עיניו וגו' כי אני ה'. לכן ר"ל שאין מלת להם יסה"ג שאליו, כי"א יסה"ג שמונו, כמו
 וארבע כנפים לאחת להם (יחזקאל א') שפי" לאחת מהם, והלמ"ד ישוע על הגבול שמונו הסבה
 כמו ותהר לו כלומר מוננו, שהוא היה קצת הכוונה. וכן לה' הישועה פי" מוסבת ה' צאה לו לאדם
 ישועה, ואין השתדלותיו מועילות מאומה, וכן לך ה' הגדולה לך ה' הממלכה, מוסבת ה' תגיע
 הגדולה והמלכות לאדם לא מלד השתדלותיו עליהם. וכן לא נודעתי להם, לא נודעתי מהם מוסבתם,
 לא היו האבות קצה להחודעות שמי בעולם, ועעס ושמי ה' לא נודעתי להם, ע"י האבות לא
 נודע שמי ה', ולא תפרסם לכל, הם לצדם ידעו והכירו אותי, אבל כל צאי עולם היו משוקעים
 צעומתם האלילים, וכמאמר פרעה מני ה' אשר אשמע צקולו, לא ידעתי את ה', וכל השתדליות
 אצרהם לפרסם צרבים ולקרוח צשם ה' לא הועיל להם, וכמו"ש צפרד"א פכ"ד כי כל הנפש אשר
 עשו צחק לא נתשך לזרעם אחריהם. וצזה הודיע הוא ית' קצה גדולה לנאלות ישראל מנמרים כי
 עי"י יהיה מליאת ה' נודע ומפורסם בעולם, כי כל האמות והמופתים שנעשו צמנרים לא היו
 נלרכים לנאלות ישראל, רק להציא את מנמיטי אל, אל ההכרה ויריעה צמליאות ית' שהוא אדון
 הכל שליט בעולמו, כאשר החכר כמה פעמים צפרשיות י"ו, וידעו מנרים כי אני ה', צעצור
 הכאותך את כמי, ולמען ספר שמי צכל הארץ, ומרע"ה לא נמנע מלעורר את פרעה על הענין
 הגדול הזה, צאמרו אליו צעצור תדע כי אני ה', למען תדע כי אני ה' צקרב הארץ, למען תדע
 כי אין כמוני צכל הארץ, למען תדע כי לה' הארץ, וצאמת רק ע"י האמות והמופתים האלה
 נודע שמו ית' צכל העולם, עי"א וירא אלהים את צמי" ודע אלהים, שפי" אחרי אשר עס הוא
 ית' את עין הצמחתו על ישראל כל אחד ואחד מצאי עולם צא לכלל דעת שיש אלהים שופט
 ומשגיח בעולם (ידע הוא פעל סמתי כמ"ש עס), והענין הגדול הזה לא נעשה ע"י האבות, אם
 הם צעמנם ידעו את רצון העולמים, מ"ו צאמנעותם לא הגיעו הנשאים אל תכלית הידיעה הזאת,
 חסו לא נודעתי להם. ורש"י פי" לא נכרתי אליהם צמדה אמתת שלי שעלי" נקרא שמי ה',
 הצמפתים ולא קיימתי, כבר הקשו עליו כי חלוטו מצואר צספורים כי כל מה שהצטיח לאצרהם
 ליחמק וליעקב מהרע וצמחון האויצים הכל נתקיים, וירשת הארץ שלא נתקיים עד הנה, הוא
 לפי שעדיין לא הגיע הזמן שהוגבל צו ודור צייעי יסוב הנה. ור"י אצרבגלל פי" נראיתי אל
 האבות צשם אל עדי, וגם נראיתי להם צשם השם הוי"ו אבל לא נודעתי להם ר"ל לא הייתי נודע

וניכר אליהם, לפי שלא נבאו פה"פ ע"י אומניי. הנה חזר את הנפרדים, כי ושמ"ה, כפרד מן שרי צהנת המפקיקו ממה שאמרו, גם לדבריו חסר מלת אצל צמקח: (ג) ושמי' ה' לא נודעת. להמפרטים חסר צ"ח והראוי ובשמי' ה' וגו', או חוספת מלת צו, ושיעורו ושמי' ה' לא נודעת להם צו, אמנם לדעת קדמוני המדקדקים ח"ן נוכח לתוספות חלה כי כבר אמר ר"י ח"ו ורמ"ג הכן ור"י אבן-גב"מ ורש"י שח"ן הכפעל חולדת הקל, אבל הוא צ"ח נכדל לעלמו, ויש מקומות שהוא מורה על המפעל ונלד הפועל, כמו כי ימוך אח"ך ונמכר לך, ובמורכב עלמו מפני דמיון הכחז ונדכר (ע' ראצ"ע שם), וכן או השיגה ידו ונגאל שהוא יגאל ח"ע, ונמלא ג"כ לשון נפעל בפעלים יולאים לזולתם, כמו אשר נשברתי לצם הזונה (יחזקאל ו') ותרגומו די חזרית כמו שברתי (רד"ק), וכ"כ אבן-גב"מ פעמים יבואו בפפעל גזרות שידומה מענינים שהם גזרות יולאות כמו החלו ונחמם, הנני נשפט אחר, ואחרים זולת חלה, ע"כ. הנה תהיה מלת נודעתי גם כן נמלא, ופירושו נודעתי אף שהוא כפעל. ואמר הרלב"ג כי לא אמר ושמי' ה' לא נודע להם, להעיר על ששמו הוא עלמו ועלמו הוא שמו, כי נמלא המורכב יקרה שיהיה הגדר כלמי הגדר באופן זה, לפי שהגדר הוא חסר ושלמו הוא שמו, ואלו ה' יהיה עלמו ושמו דבר אחד מכל הפנים: (ו) מתחת סבלות מצרים. ת"א ויב"ע וגו' דמק פולקן ומכרי וכן תרגומו לקמן פ"ו, אמנם למען ענותו בפצלוחם (לעיל ח' י"א) תרגמוהו בפולחנהון, הנה מרוביסו כן מלת דמק יראה שפירושו מלת מתחת ענין דמק, ומעין ונחתה קשת נחושה זרועתי שהוא דמיקת הקשת ודמיקתו למטה (זענקען, כיעדערדיקקען) וכענין חמת גערה צמין (משלי י"ז) שפירושו הגערה דמיקת ודמיקת צלצו של מין, לעשות צו רושם יותר ממהה הכלות לכסיל, כן מתחת סבלות פירושו מדמק משהת העזרות (פ"ן דער דריקקענדען לחסם): בזרוע נשויה, זרוע התחיל על הכח והאמוץ, כמו (תהלים פ"ג) היו זרוע לצני לוע (ושם פ"ט) לך זרוע עם גזרה. נטויה, ענין שפיטה ומחיה, כמו לל נטויה, שהוא מתוח ואריך, וטעם זרוע נטויה, כח המתפשט לצלי גדול (אויסגעדעהנטע, אונגעשראנקטע קראפט), והקרא כן הכח העליון המטה מנהג הטבעי, כי בהנהגה הטבעית נתן הוא ית' חק קצוע ושיעור מיומנס עד היכן יתפשט ולא יעבור גבולו לעולם, וכאלו כמו ית' מיומנס בגבול זה, אמנם כשצטרפו ית' לשנות ההנהגה הטבעית שיעבור כמו את החוק הקצוע עליו, הנה הכח הלזה נקרא זרוע נטויה. והמפרטים לשון זה ענין השטת יד לאיים ולענות ולהראות כמו בעשיית גדולות (אויסגעשטרעקקעטען ארם), ומשימים את המרוחק ממנו לצלי חכלית: (ז) וידעתם כי אני ה'. לא הצייתי מאמר זה וכ"כ צמאר המקומות, כי אם אדם ישמיע שם עמם עליו או אחד משמות תארו יואמר עד"ה אני ראובן או רופא וכדומה, הנה צדבור זה יתודע לעיני רואיו, כי ישמיע עליו עין השגחתם וישעו להם סינינים צבורו פניו ובאחד מאחד חלקי הגוף אשר על ידיהם יכירוהו ונאו והלחה צהכרת פניו ויעו כי זה הוא הנקרא צמס ראובן, זה הוא המתואר לרופא; אמנם אם אין מקום כלל לתועלת ההכרה, כגון שאומר אני ראובן הוא נכח ונעלם באחד המקומות עד שלא תשלבו צו עין האדם לראותו, הנה דבורו אני ראובן הוא מאמר צמל ואין צו תועלת מלומה, ואחרי שהוא ית' נקרא אל מסתתר, הוא נכח בחכלית ההסתר ונעלם בחכלית ההעלם, א"כ איזו תועלת יגיע לנו ממאמרו, וידעתם כי אני ה'. ואם יהיה המכוון צוה להודיע שיש מלוי ראשון הממלא כל הממלאים, וכל הממלאים שבשמיים ובארץ ומה שבצינאים אינם ממלאים רק ממלאת המלאו, א"כ היה ראוי לומר, וידעתם כי יש ה', כי מלת יש יורה על המלאות, ואין מקום למלת אני. ונ"ל כי אין מלת אני שם למדבר צעדו (אין), אבל הוא שם אליו ית' כמ"ש רש"י ותוס' צסוכה מ"ה, ובמכדשצ"י (פ"פ מקץ ר"ד) והייתם קדושים כי קדוש אני, מאן אני דא קב"ה, ונ"ל הטעם צוה, כי מלת אני הוא שם מפעל, והאלהים אנה לידו, תאכתה וני יש"ינה (ירמיה צ') שפי' קבה, וכן תואנה הוא מנכס (שופטים י"ד) שפירשי' עלילה, וכן ויהי העם כמתאוונים לפירשי' עלילה, והיינו קבה, כמו ולו נחמו עלילות (ש"א צ') שפי' השתלשלות הסבות והמקובצ מהם. ולהיותו ית' קבת כל הסבות ועלת כל העלות, לכן נקרא צמס אני, ר"ל צמל המקצה (גבורלרורזאכע), וטעם וידעתם כי אני ה', מדעו כי צמל המקצה הוא אדון כל (כ"ה המכוון צמס הוי' צ"ה לפי הקרי שהוא העיקר אללו, כמ"ש צפ' בראשית), והוא הפך דעת המסתבשים לאמר, אף שהוא ית' צמל כל העולמות וכל אשר צמס, והוא לצדו קבה ראשונה להם, וי"מ הוא נעלה ומקומו מלהתפשט תמיד על עלוליו, והנבדלים מתקיימים צמלם ממה הראשון שהוטבע צוה מצמל המקצה ית', וצקום הציית אחרי הצננות, הנה להורות על ההפך אחר. כי צמל המקצה הוא אדון כל, הוא אדון אמתי תמיד על כל מעשי ידיו, הוא השליט תמיד על כל צרואיו, וכמו הגדול ינהיגם ויקיימם תמיד, וצדונו הפשוט יוכל לשנות מלדות הטבעיים וסקי הנצחיים. עמ"ש פ"ט כי תבא, כי אני ה' אלהיך, ובהאזינו כי אני אני הוא:

(ח) אשר נשאתי את ידי. פירש"י הרימותי לישבע נכסאמי, והראב"ע אמר שהוא דרך משל כדאם שיטא את ידו אל השמים וישבע, וכן (האזינו ל"ב) כי אשא אל שמים ידי; אמנם אם נמה דעמינו להשתמש בזמליות כאלה במאמרי השר, לא תמישב הלז בכמותם במאמרים שפוטים, וביותר במאמרים הנאמרים ממנו עלמו ית', כמו כן וכדומה, ולזה נטה הרמב"ן כאן מדעת המפרשים ואמר ח"ל, וע"ד האמת נשאתי את ידי שהרמותי זרוע עזי אלי שאתן להם הארץ, וכן כי אשא אל שמים ידי שאשא היד הגדולה אל השמים להיות זה לעולם החיים, ע"כ. ולי"נ ע"ד הפשט שהתגלות אור הנצוהה אל האצות שהודיעם זו נתינת הארץ לקרא כאן נשאתי את ידי, כי לשון נשאת יד דומה למליצת ציד רמה (וצני ישראל יולאים ציד רמה) שפי' ענין פרקום וגלוי (השפעתליך), וכומו שיורה שם על התגלות הגשמיית ככה יורה כאן על התגלות אור הרוחני הנצוהי וגלוי שכינה (האצבע מיינע מיעטסיילונג פערשאפפונגזארט); ופרש משא ישמעם הרצה צ"ק על הנצוהה, גם דצרים שאינם עושים וסורעניות, כמו המשא אשר חזה חזקוק, ונמלא הפעל ממנו על השפעת הנצוהה הנא ממנו ית' אל הנביא (מ"ב ט') וה' נשא עליו המשא הזה; וכן שם יד ישמעם על רוח הנצוהה, היתה עליו יד ה'. והנחת שמות אלו על הנצוהה לא נמלאהו מוצא היעז מאשר לפני, וכל כי שם משא פי שנים זהוראמו. ה' המעמם ומעריית את נשאתי עד כעשה עיף ויגע וחלוש בגופו (לאפט), כענין כמשא כזד יכדו ממנו, נשואת משא לעיפה. צ' הנצוהה וכוונתה, משאת כפי מנחת ערב דהרגומו זקפות ידי, ולזה ישמעם משא פעם על המסים והארטיות, שהוא למעמסם על הנותנים, כמו ממשא מלך ושרים (הושע ח'), ופעם על המנחה הניתנת מן המוכרז אל הפעל וממנו (געשענקע), ויתן משאת כיד הנולך, ומרז משאת צניון, שהוא רוממות מעלה למקבל. ושתי הורחות האלה תואמים יחדיו בשם משא להורחת הנצוהה, כי כשהנצוהה חלה על הנביא כח גופו כשל ואזריו מודעויען ומחלשים עד שלא נותר זו כח, וזוה תשאר דעתו פטויה להתנשאות על כפי רוח הנצוהה, עד שמתעלה על מעלת שאר בני אדם ולהתקשר גלות קדושות ושהירות. וכ"ה במכרדש"צי (תרומה ק"ל ע"ג) בשית דרגין דנצוהה וגו' משא הי' כד משא הוא נהורא צטורח סגי ואחטרה מלה עליו דלא יכיל לאתגליי ליי כד"א לשום את כל משא העם הזה. ובמכרדש"צי (מוקץ קל"ז א') משא ד"ר ה', משא מטולא איהו, והונח על הנצוהה שם יד, יל שהוא מן (איוצ מ"א) כידודי אש, לפיד אש הנוער ומאיר (וכ"ף כידודי הוא כ"ף הדמיון), אמר עטישותיו תהל אור עד שמתמלטים ומפלטים ממנו כמו יודוי אש (הייער-שלאומען) ע"ש רש"י, וזוה הענין לרש"י מלכי לנחות יודון יודון (תהלים ס"ח), אף שאין כן דעת בעלי הלשון; ולכן ישמעם יד על אור הנצוהה, שהוא עלם הזורח המאיר עיני הנביא להסתכל בנסתרות, כענין ומראה כבוד ה' כאשר חובלת. המורם מן הצרים כראה ושמעם ומליות הנוקרות לצאר מאמר נשאתי את ידי על התגלות אור הנצוהה אל האצות זהודעת מנחת הארץ, דומה קנת למליצה האמורה שם במראה הראשונה צבצית צין הבתרים. ולפיד אש אשר עזר צין הגזרים האלה. (עמי"ש צ"י שלח וענך עומד עליהם צהם הגר"א). ויותר יתכן צטעם הנחת שם יד על התגלות אור הנצוהה, כי שם יד יורה גם על התפשטות הדבר והתרצותו בכמות, כמו זה הים גדול ורחב ידי ה', ושימו לה ידיים (מ"ב י"ח), ר"ל מקום פנוי, ולכן הונח גם על שפת הים והגבל. יד הירדן, יד הכחל, ע"ש התפשטותם בכמותם. והנה שכינת כבודו ית' מנומלמנת ומלהשפט ולהתרחות לכן נקרא אל מנסתח, וכשנלוננו לגלות מעט מאור כבודו אל הארץ ליהנות מזיו כבודו, הנה הענוותם מתפשט והנסתח מתגלה, ושפיר יורה ע"ז שם יד שהורחתו התפשטות: מורשה. ולא אמר ירשה לרמוז שלח יהיו יורשים אותה, לפי שעתידין היו יולאי מנרים לנות במדבר, אבל יהיו מורשים אותה לנביאים אשר יבטרו לארץ לכן אמר מורשה, וכן תורה ליה לנו משה מורשה, לא אמר ירשה, כי זזה יהיה משמעותו שהתורה לא תהיה ירשה כ"א לאותו הדור שקבלוה בצדק, לכן אמר מורשה, שירישה לנביאים אחריהם וגם דורות העתידים חייבים הם צקיום התורה כמותן שקבלוה (רצ"ח); (יג) ויצום אל בני ישראל. לרש"י לוח על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה, ודבר הטוי מפורש צפרשה שניה לאחר סדר היחס, ולרמב"ן לוח שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל אשר ירום, ואל פרעה להוליאם מחרנו. ורע"ס פי' וירום, שגוה אותם לשמים, כמו ויסעון את ידיו עליו וילוהו, ולך לנגיד, אל צ"י. על צ"י כמו אל ההרים לא אכל, ואל פרעה להוליא, ועל פרעה מנה אותם לשמים צענין הולאת ישראל ומנרים. באופן שישראל אל בני ישראל ישמעו על כרחם למשה ולאחרן הממונים עליהם מנחתו ית'. וקרוב לזה פי' רי"ע וירום כלומר שנתן חכם וכבודו ומוראם צעיני ישראל וצעיני פרעה באופן שיקבלו דבריהם בכל מה שיערך להוליא את בני ישראל ומנרים. וירום כענין הוא לוח ויעמד, אני נתיי למקודשי, את העורבים נתיי לכלכלך, הנה נתיי אשה אלמנה, כי כל מה שיקבע השם צלז כל סועל מדבר וכלתי מדבר או צטעב כל נמלא, הוא לווי ומנמרו

ומאמרו. והעד על פי זה ראה נתחייב אלהים לפרעה, ירלם נתתי ירחק וכבודך עליו: (יד) אלה ראשי. דין מנה את אלה לשרים על ישראל, כי הם היו נכבדים מכל האומה, זה כי ראובן זכור ישראל, ולא היה מאלהיו אנשים ראויים להקרא בשם זולתי צניו המכרים שהיו מכלל ע' נפש סבב וחו, כעו שציר צאמרו וינתן יוסף וכל אחיו וגו', וכן היה מצני שנועין, אבל לוי שהצריך ימים על כלם גדל גם את צני להורות ולהצין, וכן קהת ועמרם צאופן שילאו ונהם ונהם אהרן ונרים, ואהרן לקח את אחותו נחשון הששו צדורו והוליד ראש' הדור שנבחרו אח"כ לכהונה, ואלעזר לקח וננות פוטיאל שהיה ג"כ ששו צדורו והוליד את פינחס שזכה לנרית שלום (רע"ט): (כו) הוא אהרן וטשה. ואלה הנכבדים מכל בית אבותם הם האנשים שבדין וצראוי אמר ה' להם הולאו את בני ישראל, כי היו ראויים להיות דבריהם נשועים אלל כל ישראל, הם הנוצרים, הם היו ראויים לדבר לפרעה ולהיות נשועים ונונו, (הכ"ל): על צבאותם. פירש"י בלצאותם, כל לנאם לשנטיהם, שלא ישר ויהם שום אחד שלא ילא מונלרים (ערל"ם) אמנם לא מלאנו עד הנה שהתנה הוא ית' תנאי זה עם ושה ליליאחם לשנטיהם. ועוד כיון דרוז לשון לנא ישועם על אנשי מלחמה, א"כ הפחותים ונעשרים והיתרים על ששים שאינם כלל לנא, יהיו נשארים צונלרים. לכן י"ל אחרי שהיה הנוכוון ונונו ית' שלא ילא כפחותי וכצאים, כ"א כנשי כבוד ונוצרים לנשי יקר ונגדי כבוד, כאמרו ית' לנושה והיה כי תלכוון לא תלכוו ריקס ושאלו כלי כסף וכלי זהב ושנלות שלום אחתם על צנותיהם וכצויהם, הנה תנאי זה הנשורש ונונו ית' אל ושה, הוא אשר הזכיר כאן, אשר אמר ה' להם הולאו את בני ישראל ונלרים על לנאותם, כלוונר ונעולים ומשוצים ציקר כבודם, (ענומפ"רבעה"ענן א"ן איהרע פראכט) ונלח על ענינו חשינות ונעלה כעו הנגר הוקם על (ש"א ז') ואל' על יקראוהו (הושע י"ח) ואת עשית על כלנה (משלי ל"ח) עלי היו כלנה (מוקף ו"ג) ושם לנא ענינו תפארת וקישוע הדך ויקר (פראכט, ירדע) כעו גאון כל לני, לני תפארתו, ואתן לך ארץ חמדה נחלת לני לנאות גוים דמרגומו תושבת ענומי. עמ"ש צמלחות הלוצאות (ויקהל ל"ח) ויולא: לנא (צמודר א' ג'): (כח) ויהי ביום. יתכן לפרש שהכתוב מוסב לנועלה אמר, ויהי זה, שהיו הם הנוצרים אל פרעה ונלך ונלרים, צעת אשר דבר ה' אל ושה צארץ ונלרים, כי צעבור שאמר הוא אהרן ושה אשר אמר ה' להם הולאו את בני ישראל, היה נראה שהדבור לשניהם צוה, ועמה פירש שהיה הדבור לנשה, והנונה לשניהם שיוליאו (רמב"ן), ללא כרש"י שנמצאו למקרא ללאחריו, דרשה סתומה ונפקת ציניהם. ודעת רש"י רמב"ן, שאמר בפרש"י (פ"ג ה"ד) צעלש ונקומות נאונר צחורה דבור לנושה, צארץ ונלרים, צהר קיני, צאהל ונעלה. צארץ ונלרים נעור אונר ויהי ציוס דבר ה' א"י צארץ ונלרים, ונעט את אהרן ומדברות ארץ ונלרים וכו', (ואם נפרש ונל ציוס לענין התמידות (לו יעדער לייט) וכפרש"י (כי משא) וציוס פקדי ופקדתי תמיד תמיד כשאפקוד ר"ל כל פעם כשאפקוד, יהיה טעם ציוס דבר, כל פעם היה דבור של הש"י רק לנושה, ואל' להוסיק ונלח אשר כלרמב"ן. ויתורגם (עם געשאה, לו יעדער לייט, שפראך דער אללהערע לו ושה), ולכוונה זו אמר יצ"ע צמרגומו והוה ציומא דמליל ה' עם ושה צארעאל דונלרים הוה אהרן ונלח אודני' ושנע ונה דמליל ענויה: (כט) וידבר ה' וגו', ויאמר משה. הוא הדבור עלמו האונר למעלה (פי"י) צא דבר אל פרעה, והיא האונירה שאמר למעלה הן צני' לא שנעו אלי, ונתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם מזר ושנאה כאן (רש"י), ואין כן דעתי אבל כאשר ליה השם את ושה לדבר אל צני' לכן אמור לצני' ועשה כן, ולא שנעו אלי, ומזר ונה את אותו שיצוא אל פרעה ויהוה אותו לשלחם, ואז ענה הן צני' לא שנעו אלי. והקב"ה ליה את שניהם לדבר אל העם ואל פרעה, ומשצ ושה כי שניהם יתבצאו צכל האותות ושניהם יצואו אל צני' ואל פרעה, ודי שידבר האחד כי כן דרך כל שנים שלוחים שהאחד ידבר והשני ימריש, ונתפיים צה. ומזר השם ואמר אליו אני ה' הנגלה לך לצדך לדבר צנמי הגדול, דבר אל פרעה מ"ו את כל אשר אני דובר אליך, כי לך יהיו הדברות כלם לא לאהרן עמך ואתך עשיתי שליח אל פרעה, אז ענה ושה פעם אחרת הן אני ערל שפתים (רמב"ן), ודבריו מוטעמים, כי לנועלה כשורה את ושה ואהרן אל צני' ואל פרעה אמר, לה וליא את צני' מאימי, הנה בלשון להוליא, המוצן צו כל ושה שילעך אל ההולאה, זה כולל שני ענינים, הא' דבורי ההצאה אל פרעה, והצ' עשיית האותות והמופתים, ומשצ ושה כי שני הענינים האלה יעשו צין שניהם, הדבור ע"י אהרן כנאמר לו צמלה הוא יהיה לך לפה, ועשיית המופתים לצד יהיה ע"י ושה, לכן נתפיים שם ושה, ועמה כשאמר לו עוד הפעם דבר אל פרעה, שהוא יהיה המדבר, לכן מזר ושה על טענתו הראשונה:

ז (ב) אתה תדבר. לרש"י ידבר ושה דברי השם לפרעה פעם אחת וצדור קלר כפי ושה שנעו מפי השם, ואהרן ימזר ויאמר פעם אחד פעם על שיטעוים צאזני פרעה. ולרמב"ן ידבר

ידבר משה לאזני אהרן כל אשר יאמר משה, ולא ישמע לאזני פרעה, מה שידבר משה לאהרן. ורק אהרן צטלימות משה ישמיע לאזני פרעה דברי משה, כמו אלהים שיהיה לכזיב והנציח משמיע דבריו ומוכח בהם. באמת דברי רונצין מפתגמים יותר, אוננס לשון הנוקרא נדוויק יותר לרש"י, מדכחז אהרן חזר, ולא פירש למי, משמעותו שיהיה דבורו של משה נשמע גם לפרעה, דלרונצין היה ראוי לומר אהרן חזר לאהרן, למעט שמיעת פרעה: (ג) אקשה את לב פירעה. כלומר אכניס לרה גדולה ונער אל לבו (זין הערץ דר'אנגען, שווערמווהספאלל ווערדען לאספען), כי שרש קשה ישמש על חוק הררה, כמו הרחית עמך קשה, חזות קשה הגד לי, כתיבי לקשה יום, קשה דוח אכני, ועצב זה נקשה ומרגמו עקא (הארטע שטראלע, צעדראנגניסם), וכמו שהינח ענין השומע אל לבו, לב שומע, נחתי שומע בלבי, ככה על הפוכו על האנר והלרה המניע ללב, ומה קשוי לב. כי שרש קש שמוסרו רבותינו לענין הכאה (שלאגען) הקשת זרועותיו (כריתות ג') המקיש צקרקוליו (צבורות מ"ד) וכן בלשון מקרא תקשה תיעשה המורה פירש"י שומע צקורנס על הסדין לרדדו כמו איברי דא לרא נקשן, ולפי"ז טעם הרח"ת עמך קשה, מכה קשה (הארטע שלאגע) וכן אקשה את לבו (זיינעס הערלען הארטע שלאגע צייאזנגען) אהרן אומר על הלב כלומר העונשים שיצאו עליו יציאיו צכנת נפשות, ואני אקשה את לב פרעה. ואם המוכן צקשוי לב כדעת המפרשים לרבים אלו לפרש אקשה, אינחנו צקשוי וכונש אלל אמוק את לב פרעה. והתכלית המוכנת על הלכות הנוגעות אל לבו אינה להוליח את צ"י, כי"ח למען הרבות צמנרים אמות ורחיות על האמתיות הנורות עלי, וזהו ודרבית' את אותותי. ינה אני אציא נרות רבות ורעות הנוגעות עד לבנו צמכות המיועדות לבוא עליו, למען תהיינה לעיניהם לאמות גדולות ולרחיות עלמות על עלמות הייתי ועל מלכותי המושלת גם בעולם התחתון, ושהאלים משועבד לשמוע ככל אשר אציה עליו (מעברערע אויף מיך צעליהענדע צעווייגרינדע עזשיינען לאספען); וי"ו של והרבותי היא כטעם למען, כמו לא ירצה לו נשים ולא יסור לבנו, ותלך על דרכי ואננה גם אכני, שטעמן כמו למען לא יסור, למען אכנה, כן והרבותי כמו למען. כי אוננס כל המכות והעונשים הקודמים למכת צבורות לא באו כי"ח להיחסם לפרעה ולעמו לאמות, כלומר רחיות על אמות מליאותו ית', ושמלכותו מושלת גם בצרף מנחת, ולזה קרא הוא ית' את כל עונש; מנרים צבם אמותי, כלומר רחיות המורות על עלמות היותי ועל התנהגות מדותי, כי אמות הוא לשון רח"י (צעווייז), כמו ואמותם לא תנכרו (איוב כ"א), והי"ו כיו"ד של ושמתים צבית תפלתי שר"ל בית המיוחד לתפלה אלהי, ככה יו"ד של אמותי ר"ל המיוחדות והמיועדות להיות אמות ורחיות עלי (אויף עיך צעליהענדע צעווייגרינדע) (עיין צרי"ח צהדל שצין אות מופת, ואמר אמת ומופת יאמר גם על הנעשה דרך הטבעי, גם צולת המנהג הטבעי, רק שהאמת הוא רח"י חלושה, ומופת הוא רח"י חזקה). ולזה בכל התורה והתורה הרדיע עשה לפרעה תכלית המכוון צעונס המיוחד הוא עליו, שהוא להיטירו אל אמת מדעות האמתיות הנוגעות אליו ית', פעם אמר למען תדע כי אני ה', פעם למען תדע כי אני ה' נקרב הארץ, ופעם למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ; ויורנו לפי"ז צמאמר אקשה, והרבותי, יושר משפט אלהי, כי התנהג עם פרעה וארלו ככל העונשים האלה כאשר יתנהג האדם עם בנו, וכעדות הכתוב ממדותיו ית' כי כאשר ייסר איש את בנו, ורחמיו על כל מעשיו, ואשילו צעעת עונש הרשעים, כאמרם חז"ל מעשי ידיו טבשו צים ואחס אומרים לפני שירה; ואחרי שידענו ממאמר פרעה מי ה' אשר אשמע צקולו, לא ידעתי את ה', הנה צזה כפר צמליאות ית' וגם צאפשרות העלוא, ואין האדם משועבד לשמוע את אשר יאמר עליו, כי אין מלכותו שולטת בעולם התחתון, לכן אמר וגם את ישראל לא אשלח, והיה מרלון אלהי המטיב לכל ציותיו, להציא את הכופרים האלה פרעה ועמו אל קשת דברי אמת, שידו צמתיח האלה, ולכוונה זו לצדה צאו כל המכות והעונשים עלי, לא להוליח על ידיהם את ישראל ממוכס, כי מנלעדי עונשים אלה היו הרבה דרכים לפניו ית' להוליחם חפשי, גם כבר הודיע הוא ית' למשה מקודם כי המכה האחרונה לצדה מכת צבורות היא מיועדת להוליח זה את צ"י לחיותם, וכעדות הכתוב ואמתת אל פרעה הנה אכני הורג (לעיל ד') ועיש רש"י מצותותיו; ואתה הקורא פקח עיניך וראה, אם נאמר כדעת המפרשים שנגד עלמו היה פרעה נתן אל לבו לשמוע צקול ה' ולשלוח צ"י חפשי, אלל הוא ית' נתן צו הכס וההתאמתות לקבול צו כל הלכות ולהעמי נגד פני עליון, הנה מנלצד שהוא מתנגד למשפט אלהי, גם קרא נרות ואמר (לעיל ג' י"ט) ואני ידעתי כי לא יתן אחכס מנך מנרים וגו' ולא ציד חזקה, שפסעות הדברים הם הודעה מפי ה' שמיאון פרעה וקרבנו, מלד עלמו היתה ולא יד ה' עשתה זאת, אף גם זאת יהיה לדעה זו דברי המקראות שלטינו מפורסים והפוכים, כי אם נאמר שהקשוי היתה סנה מלדו ית' למוע מונו צע"כ צמית השומיעה, היה מן הראוי לחבר הכזה עם המוכן צמאמר אחד ולומר ואני אקשה את לב פרעה ולא

ולא ישמע אליכם, ולמה הפסיק זיניהם צמאמר והרצנית: (ד) ולא ישמע וגו', ונתתי את ידי במצרים. אף שהמכוון מומני בכל הנכות האלה להיותן אחרות וראיות על עלמותי והתנהגותי, להביאם לידי הכרות האמתית, הנה ידעתי כי כל זה לא יעשה רושם בלבד, כי בראותו התנהגותי יעמו בדרך ענותנותי, כאילו אני פושט ידי אליהם לבקש מהם לשלח העם מרעון טוב, הוא זיל צתר איסכא לא ישים אל לבו צמנוקס גדולתי ענותנותי, לא יצין כי כן דרכי את בני אדם להרוחם דרך תשובה, אבל יחשוב כי נתינת ידי זאת והתנהגותי צעונה עונתם היא לחולשת כחי ויכלתי אליו, כי יאמר אם זה המענה אותי הוא האלהי האמתי, לא היה לו לשלוח אלי ולבקש ממני להתרלות אל חפשות עמו, אבל היה לו לריב את ריבו ולהוציא את עמו ממתת ידי אף שלא לרעוני, חין זה האלהי שהוא התקיף ובעל היכולת אם יתנהג בדרך עטה את בני אדם. זהו המכוון לדעתי צמאמר לא ישמע וגו' ונתתי וגו', כי ידענו שנתינת ידי צין אדם לתצרו היא הוראת השלום זיניהם והשתוות דעתם ועו', כמו שראינו מנהג בני אדם היו מתעבדים זה לזה בענין מן הענינים, אחרי אשר יבאו אל עסק השתוות דעתם לעשות שלום זיניהם, יתנו יד זה לזה, ויורו בזה הכנעת דעתם זיניהם (דלא האקדע חייגאנדער ציעטען), ועדו מאלוהו צב"ק, מלרס נתנו יד, ויתנו ידם להוציא (עזרא י"ד), חנו יד לה' (ד"ב למ"ד), נתנו יד תחת שלמה (ד"ה"א כ"ט); חנו ג"כ טעם ונתתי את ידי צמנרים ר"ל שאצוא אליהם בדרך ענוה לבקש שלומם שימרטו אל שליחות בני ישראל חפשי, וטעם לא ישמע ונתתי, סבת מניעת שניעתו בקולי תהיה נתינת ידי צהם (וי"ו של מלת ונתתי היא לנתינת סבה אל הקודם, כו"ו צמאמר הכך מת על האשה אשר לקחת והיא בעלת צעל, שפירוש הי"ו מלת כי או צמקס ש"ן שהיא. ואפשר על כוונה זו לפרש ונתתי מן אדם על ראש השעיר. (הושע ו"ג) דמרגונו צצקו לשון עזיבה, כמרגום ורש"י שם, ומנ"ש בלחשי צונתם ליסרם צעונתים חמורים שיכירום לשלוח מיד, אבל אמתעבז מעט צכתי ולא אעניסם תחלה רק צעונתים קלים, ולזה לא ישמע, כי ידעה בלבו לחשבו למסרון היכולת): והוצאתי בששפים. אחרי שהודיע הוא ית' לנשה כי כל היסורים והמכות המיועדות להיותן אחרות וראיות על אמתיות הנמלאת בו ית' לא תעשינה פעולותיהן, מנצת התנהגות הענוה עמו (שהיא נתינת היד צהם), צא עתה להודיע באיזה דרך יוציא את העם למירות, ואמר והולאתי את לבאותי צשפטים גדולים, המה העונשים היותר קשים, והוא הריגת צכוריהם (וכמו שהודיע ג"כ צמקס אחר קדם לזה צמאמר ואמרת אליו הנה אנכי הורג) כי מכה זו לבדה היותר גדולה וקשה היא המיועדת מתחלה להוציא צה את העם חפשי: (ה) וידעו וגו' בנפשות. אף שעד הנה נתינת ידי ודרך ענותנותי צהם הטעמת לחשוב חולשת כחי ויכלתי, עתה אחרי ראייתם הנושפים הגדולים (מכת צכורות), צזה יתגלה לעיניהם גדל יכלתי, ומה יתנו לצ להצין ולדון למפרע כי לא מומלשת יכלתי התנהגתי עונתם צנטותי ידי אליהם לבקש מהם הסכמת רעונם, כי עתה ידעו ויבינו כי אני ה'. מנודת הרחמים היה כל אלה, כי כן דרכי לרחם על מעשה ידי, להרוחם דרך תשובה ולא ללט אוליכם אל הדרך הנכונה להודיעם ולהכירם האמתיות. כי שרש ענה יורה ג"כ על הודת ההנצעה והשפלה, כמו ויע שומם וירד, ויע שכונו, נטיית ידי ואין מקשיב, והמכוון אראה להם ענותנותי הגדולה כאלו אכיר את כבודם וגדלם לשלוח להם דרך צקשה שמרעון נפשם יתלאו חפלי ורעוני לשלוח ציי לחיות (ובי"ח צמנרים כאלו אמר צתוך מלרס ר"ל זיניהם, ואל צנוקס על צכרוב תקומות); ובחנת ומדע אתה הקורא כי לפירוש המפרשים חין הנגינה מנכמת, כי לצדריהם רישי דקרא ולא ישמע אליכם מוסב על רישי דקרא קמא על ואני אקשה, וכן לצדריהם מואמר ונתתי את ידי צמנרים הוא ממוצר אל מה שאחריו והולאתי את לבאותי, אמנם הנגינה תורה הפך כל זה, כי היא חפסתי את מואמר ונתתי את ידי צמנרים צחתת, זה יורה שאינו מלערך למה שאתריו צ"א אל מה שלפניו, אמנם לפי המוצר לדעתי צכוונת מליאת ונתתי את ידי צמנרים, הוא צאמת מואמר מתחמד עם מה שקדם לו, ובזה סך קושי המליעות האלה, והמקראות מיושנות הולכות על סדר ראוי מוסכמות עם הנגינה: (ו) ויעש משה ואהרן, בכל דבור ודבור שמו זה הסדר המלוה עליו, משה מדבר וקודם כמו שליח מהאל ית', ואח"כ היה אהרן מתרגם: כן עשו. לא הוסיפו ולא געבו: (ז) ומשה בן שמנים שנה. הודיע ששם כל זקנתם השכימו והזכרו לרעון קונם, כי מי שהגיע לשמונים שנה צינים ההם כצב עמדו ימי השיבה והגיע לגבורות כמו שהעיד צתפלתו ימי שנותיו צהם צבעים סנה (רע"ט): (ח) לחגין. חיציע לחיול וכפירש"י נחש. ומימי יראה להצדיל צין חנין נחש צנהפך אלי מטה משה (לעיל ד' ג') היה נחש הארצי המנוי ציערות וצמקומות שוממות, אמנם חנין הוא נחש המימי (וואקסערשללנגע), (כבישעים כ"ו) ליותן נחש צרים ליותן נחש עקלתון, והרג את החנין אשר צים, ועל שרעה כאמר (ימקאל כ"ט) התנים גדול

הגדול הרוצץ בתוך יאוריו אשר חנר לי יאוריו ואני עשייתני. ולפי שנתת פרעה על מי נילוס המסקה את אליו, המטילו לחנים גדול הרוצץ זו, והראתה משה שמוטו יהי לחנין וימשול על פרעה ועל עמו, ויטוונת תוכמה זו על נכת הדם שנהפכו אליו וימי היאור ועל נכת המלמדעים שנשרלו מן היאור, וכבר ספרו חכמי הטבע שאלאו נחש המימי (מעברשלאנגע). וקראוהו (הידרכארכאס) שהיה ארבו קי"ד רגל שהוא כחמשים ושבע אמות, וכ"א צמכרש"י דל"ה, תקפי" דיימא דא' איהו חכינא וכו' כדין מה כתיב והרג את החנין אשר צים, דא איהו החנין הגדול, וע"ד כתיב הנני עליך (פרעה) מלך מלכים החנין הגדול הרוצץ בתוך יאוריו) הוא נחש איהו ציבשחא, דא גדיל צעפרא דא גדיל צניא וכו': (יא) ויקרא גם פרעה, מלת גם קלת מוקשה, ויראה כי צרלות פרעה התנהגות משה צעשיית פלא, שלא יעשהו הוא עלמו אבל יורה לאהבן לעשותו, משז כי כוונת משה צוה איהם להסתפר ולהתרונום לעיני הרואים, צהרלותו לפנייהם שאין לו לורך להשתדל צעמו למדע נפלותו, והדבר נקל כ"כ צעיקו עד שצווי על שלוחו ג"כ הפלא נעשה, לכן התנהג פרעה כמו כן לנות אל שלוחיו ג"כ, והפלא נעשה צמ דצורו אליהם לצדו חרו מלת גם: (ג) ויחוק לב פרעה, עיני תפיסה ואחיה (עם גריף אן) (כצ"ב י"ח) ויחוק ראשו צאלה דתרגומו ואחלמד, וצעמו מופת זה אחז את לבו ועשה צו רועם לראות גדול ונעלת עושהו עד שנהרואו להקות אחזן לשמוע לדבריו וכל זאת לא שמוע: (יד) בדר לב, שרש זה יפוטש גם כד גדול העבר והיגון המגיע ללב, כמו ידי כדה אל אחתי, וכד עליי פשעה, וכש"ר פי"ו אמרו כד לב פרעה לבו של פרעה כועס הוא (שווערמוטה, ניעדערנגעדריקקט): (טו) נהפך לנחש, הוא משה משה שנהפך לנחש צמראה הסנה, ולפי"ו מ"ש אח"ז אמר אל אהבן קח מטך, אין פי"ו משה שלך שאתה צעליו, כ"א משה שהוא כעת צידך, כי משה נתן לאהבן משה שלו להכות צו את המים, ולכן אמר (צשלם י"ז) ומטך אשר כעת צו היאור (ע"ש רש"י); ויתכן כי גם המטה שנהיה לחנין לא היה משה של אהבן כ"א משה של משה שנתנו לאהבן, ועל כלם אמר (שמות ד' י"ז) את המטה הזה תקח צידך אשר תעשה צו את האותות, שכללו צו כל האותות, צין הפיכת נחש לעיני ישראל, צין היות החנין לפני פרעה, והכאת היאור והעלאת המלמדעים והולאת הכנים והורדת הנדר והצאת הארצה, והיות המטך, צקיעת י"ם, והולאת מים מן הסלע (ע"ש ראצ"ע), וכמ"ש צתיצ"ע צפסוק ויאל משה לשבת את האיש, ולא הולכתו לכחצו זה, רק למה שראיתי כאן צתיצ"ע שכתב על מטך אשר נהפך לנחש, הוא מוטרא דאהבן, והוא תוהו: (טז) ואמרת אליו, כלונס שיאמר לפרעה צאמלעות אהבן, וכן הענין צכל הדבורים והאמירות שורה השם ית' למשה שיאמר לפרעה, כי כבר הושם אהבן לפה צכל מה שיסולח משה לפרעה (כלצ"ג), ולפי"ו כל ויאמר וידבר צזה הענין אינם פעלים עלמייים כ"א פעלים מוסצנים (זאגען לאסקען): לא ששעת עד בה, זו היא התחלתו הראשונה אליו; ואין גדיל משה כ"כ ענין מניעת שניעתו ולומר אליו עד הנה לא שמועת לדברי, ויותר היה ראוי לו למשה לומר כן צהתרות הצלות אח"כ אמר עבור עליו כמה עובשים ויסורים, לא מיד צהתרתו על וכה ראשונה, וכל לרבותיו (שהציעו ע"ד הרמו לסי דרכם ענין נכת צבורות צמקרא זה) שאין מלת עד כה מלת היסם, להגביל את הזמן כלומר עד הנה (צים יעטלט), אבל מלת עד הוא שם לצורה והתחלה (וארנונג), מן והועד צבעליו, דה העד צם, העד העיד צנו- האיש, ומלת כה מולאוהו להגצלת הנוקם כמלת פה (היער), וגם להגצלת הנוקם כמלת שם (דאָרט), כמו התיצב כה על עולתיך, ואנכי אקרה כה (צמדצ"ג), דתרגומו הכא וגו' עד כא, ויהי תרגום עד כה (יענע וארנונג), כי כבר הזהיר נעשה את פרעה מיד צנוכה הקשה מולן (צנוכת צבורות) הנועמת לבשר עליו צאחרונה, וכמ"ש הנה אנכי הורג את צין צבורך (ע"ש רש"י צשם רבותיו), ולזה צצור צא אליו כעת להתרועו עוד הפעם, ואכירו לכן את אל לבו גורל הנוכסלה שתצא עליו וצעין ההתחלה על העושם היותר גדול; ונולאתו לרבותיו שציארו מלת עד לשון התחלה, כי אמרו (צפתיאח דאיכה רנתי) ואם עד אלה לא תשנועו לי אין הקצ"ה מציא פורענות עד שמועיד תחלה ע"ש, וצמכרש"י (נשא דקומה"צ) עד כ"ה צמה דאגזים משה: (יז) אנכי טבה, וצאמת לא הנה משה רק אהבן- כמ"ש רש"י, לכן אין לפרש מכה לפעולה עלמית כ"א פעולה מוסצנת, וצעמו אנכי אהיה גורם ומקצב ע"י אחר את ההכאה, ור"א אמר כי היאור הוכה ע"י משה עלמו, וה מתנגד לדעת רבותיו: (יח) והרגה, כי צשעת הדמק היו יכולים לשמות הדם, כי הדם מוקפה, כי הוחרנו על שתייתו, לכן על הפיכת המים לדם ללוה אליהם גם זאת שהרגה שציאור משה וצאש היאור, ונעשה דם נצאש עד שאינו ראוי לשתיי"ו אפי"ו צשעת הדמק, וחי"ש וכלאו מלרים וגו', שהיו מנקים צכל כחם לטהר הדם הזה שיהיה ראוי לשתיי, אמנם נלאו ותיאשו מונו (כ"יו): (יט) מימי מצרים, יש הפרש צין מייני וצין מיי, לשון מייני נזכר על המים הראויים לשמות כמו ותן מייני, וצדך את למתן ואת מייניך, סתם את מייני גיחון, מייניו צכספ שתינו, ולשון

ולשון מי נזכר על שאינם ראויים לשמות, כונו מפני מי הנוצול, מעבור מי נח, וישב ה' עליהם
 את מי הים, אשר הליף את וני ים סוף, וצירדן שהזכיר הכתוב את שניהם ונימי וני, לפי שהירדן
 היו קלת מיניו ראויים לשמות וקלתן לא, וזה שאה"כ כי לא יכלו לשמות מיניו היאור שהיו מתוקים
 וראויים לשתי, והפטר ששמו ונן המים המלוחים שאינם ראויים לשתי, כי האף היו יכולים לחיות
 ז' ימים בלא שתי (רצ"ח צטס רס"ג). והפטר שבניי המלוחים שלא נהפכו לים הראו המרעוניים
 בלתייהם לעשות כמו כן להפכם לים: ובעצים ובאבנים. אחרי שהשניענו קרא מהפוך לים כל
 חלקי וימייהם שע"פ הארץ, בא להודיענו ג"כ השמות המים לים ונה שהיה מהם צכלי עץ וצכלי
 אצן, ודבר גדול השניענו צזה, כי ידענו ונספורי חכמי האוונות הנספרים טבעי מדינת מלרים
 ומנהגיהם, כי צנת שמימי היאור עבירים ינקוהו צכלי עלים וצכלי אצנים, כי אם יענווד וני היאור
 צכלים אלה כונו שני ימיים, הוא יולא נקי וטהור וכל סיג ומלחה, והודיענו א"כ צעלים וצח צכנים,
 שסגולת הכלים האלה לא תועיל להם לנקות את מימייהם ולטהרם, אבל גם הם יתפכו לים עד
 שלא יהיו ראוי' לשתי. (עי' כ"ו פ"ו מפרה אלוונה ה"י): (ב) משה ואהרן. משה עשה את
 הנוגוה עליו ללכת אל פרעה קודם המכה להתרות צו, ואהרן עשה את הנוגוה עליו להכות את
 היאור עם שאר הנהרות, ולהיות שהיאור הוא העיקר בארץ מלרים נגד שאר הנהרות, לכן לא
 הזכיר רק ויך את המים אשר ציאור, ובאמת הוא כולל גם כל שאר הנהרות והוא ונה שפעל אהרן.
 ור"ח ומסמייע מונקרא זה כי משה פעל ועשה הכחת את היאור, ואין זה כלום, גם לדבריו יחסר
 צמקרא הסודעה שהאך עשה את הנוגוה עליו: (כא) והדגה. כי הראצ"ע והדגה הם המין כולל
 לכל שורץ צנים, ורש"י (צירמיה ו') כתב כרתו עלה, הוא לשון הרצה עלים, כמו דגה לשון הרצה
 דגים, וכפי' (צנחום צ') רכזה רוב רכז צזה, ה"א יתרה הופך הלשון לכמה ונכבדה, וכן סיר
 אשר חלאתה צה (יחזקאל כ"ז) וזהם רב, וכן פי' (צחזקאל מ"ז) למינה תהיה דגתה לשון רוב
 מינים, כמו והדגה אשר ציאור, כל אמתה השצתי (ישעיה כ"ח) ועליו פי' אמתה לא מפיך ה"א
 לפי שהוא כמו כל אמתה שצבולם והוא לשון אמתה מרובה של אנשים רבים (רו"ה), ועמ"ש
 צצהעלותך מזה: (כח) ובמשארתך. לרד"ק הוא העריצה שלשין צה העיפה, אמנם מ"א ויביע
 אלוותך, והוא שם לעיפה כי כן תרגמו ראשית עריסותיכם ריש אלוותכון. ועמ"ש צפ' צה צמסארותם
 לרורות צמולותם:

ח (ה) למתי אעתירי. עי' רש"י, כפי הנראה ונדקדוק לשונו לא היתה כוונת משה צשאלתו למתי,
 שיקצב לו זמן מתי ימותו אחר זמן התעלה, גם כוונת פרעה צחשובתו למחר, לא
 היתה שיתקיימו ולא ימותו עד מחר, אבל אומר משה לפרעה התפאר עלי לזקש מוני דבר שלא
 אוכל לעשותו צמוס תחצולה צעולם ולא ע"י לחשים ומעשה כשפים, והיינו למתי אעתירי לך להכרית
 הלפחדעים וגו' כלומר אני אחפכל שיימותו מיד, ואמתה תקצב הזמן אשר צמטך הזמן ההוא ימותו,
 וצכוף הזמן אשר אמתה תקצב יהיו אמו ונכרתו כולם, וזה יותר כפלא ומה שהיה אילו היו כולם
 נותים צרגע אחת; ויאמר פרעה למחר, כ"ל התפכל שיימותו מיד והיו נכרתים עד למחר, חש"ה
 ויעש ה' כדבר משה וימותו הלפחדעים וגו' שנותו מיד ונכרתו עד למחר, וכן מדך לשון עברי
 להפיל לוג"ד על הייעוד המיועד לזמן, וכן כי לימים עוד שצעה, וכן לזמן היום אשר ילאת מארץ
 מלרים עד צאכם וגו', ויורה על המטך הענין ומנידתו מוזן לזמן (רו"ה), וצזה נסתלקה תפישת
 רמצי"ן ועל רש"י: (ח) על דבר הצפרדעים. הר"י אצרבנאל מתקשה דונלשון זה יראה שהיה משה
 לועק על נוכת הלפחדעים לאומר נדוע ככה עשית לפרעה, והוא דבור צלתי נאות כפי אמתה
 הענין, והאריך הרצה ליצב לשון המקרא. וליי דקושי זה הוא אם נפרש וולח על דבר על עסק,
 אמנם אם נאמר דונלת דבר הוא שם על מיתת מגיפה, ככאשר לקון (עי' ג') צמיתת הצהמות
 דבר ככד נוחד, שם הוא צטש נקודות והוא שם נפחד, וכאן הדלתי"ת שוא"ת הוא הנספוך, וכבר
 מולאו גם צצמות הבאים צטש נקודות, ונשויה הנפחד וננספוך, מדר ומשכך (לעיל ז' כ"ח) שגר
 אלפיך צספר דברים כמה פעוניים, הכל הצלים צקהלת, גבר צטש נקודות צנפדר, וכנסמך עם גבר חיים
 תחום (תהלי"ח). וכן ויקך דשא (ישעיה ל"ז), ככה כאן דבר הוא כנסוך אל לצרדעים, דבר של
 הלפחדעים, והיתה לעקת משה ותפלתו על מיתת הלפחדעים. וכבר אמרו רבותינו צמדרש על הנגי
 כוגף את גבולך צלפחדעים שהיה הדבר מושטט וצא גם צנכה זו. ואמר הכתוב ותצאש הארץ,
 ואין ספק שתיילד מזה עפוש האויר הגורם דבר, ולזה תפס משה צלשונו לאומר לפרעה להכרית
 הלפחדעים, ולא אמר להסיר, שהיה משמעותו שילכו ויתרחקו מן העדינה כמו שהיה צערצו, אבל
 לשון הכרתה משמעותו השחתה, צצדך השחתה יסורו והיינו מיתתם: (יב) והיו לבנים. אמרו
 צמדרש כנים דברים שנצרו ונעפר ונפצע מונגרים שצקשו לאצד אלוונה משולה כעפר, דכתיב והיה
 זרעך כעפר הארץ; ומחך דצריהם אלה יראה שלא היתה נוכת הכנים נאותן הלבנות הרוטשות